

Revisors bevissthet

Hvor bevisste er revisorer på erstatningsansvaret og hvilke faktorer påvirker denne bevisstheten?

Ingvild Lund Fløtre og Sissel Mofoss

Veileder: Kjell Henry Knivsflå

Masteroppgave i regnskap og revisjon

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i regnskap og revisjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer inntår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Revisor er allmennhetens tillitsperson. Denne tilliten har blitt utfordret av store økonomiske skandaler, som blant annet har utløst erstatningsansvar for revisor. Målet med oppgaven er å finne ut om revisorer er bevisste på erstatningsansvaret og se på hvilke faktorer som kan påvirke denne bevisstheten. Vi har forsøkt å finne sammenhenger og forskjeller mellom ulike grupper, som personer med ulik erfaring, bakgrunn eller arbeidssted.

Innsamling av data ble gjort gjennom en spørreundersøkelse som ble sendt ut til revisorer og revisjonsselskap i hele Norge. 395 revisorer fullførte undersøkelsen. Svarene ble analysert i statistikkprogrammet Stata ved å bruke multippel lineær regresjon.

På bakgrunn av datagrunnlaget kan vi konkludere med at revisorer generelt er bevisste på erstatningsansvaret. Resultatene fra våre analyser viser at noen av variablene fra undersøkelsen har en statistisk signifikant sammenheng med bevisstheten. Både diskusjon om erstatningsansvar, stillingstittel som partner og økt kompetanse har en positiv effekt på bevisstheten på erstatningsansvaret. Vi har også kontrollert for kjønn og om man jobber i et av de fem store revisjonsselskapene¹. Her fant vi ingen statistiske sammenhenger. Noen av våre resultater viste seg å ikke være robuste og bør derfor ikke vektlegges. Dette gjaldt både om man har mottatt krav eller måtte betale erstatning, og hvilken utdanning man har.

¹ PwC, EY, Deloitte, KPMG og BDO

Forord

Denne masterutredningen er skrevet som en del av masterstudiet i regnskap og revisjon (MRR) ved Norges Handelshøyskole (NHH) i Bergen. Utredningen ble gjennomført våren 2021.

Arbeidet med masterutredningen har vært en spennende og lærerik prosess. Vi har lært mye om erstatningsansvar generelt og erstatningsreglene som gjelder for revisorer. Arbeidet har gjort oss svært bevisste på ansvaret vi får i vårt framtidige arbeid i revisjonsbransjen. I tillegg har vi lært mye om kvantitativ metode og regresjonsanalyse.

Vi vil takke alle personene som har bidratt til at masteroppgaven lot seg gjennomføre. Først og fremst ønsker vi å takke vår veileder Kjell Henry Knivsflå for gode tilbakemeldinger og nyttige innspill underveis. Videre vil vi takke Ellen M. Kulseth og kontaktpersoner for bistand knyttet til det faglige. En spesiell takk rettes til de som har tatt seg tid til å gjennomføre undersøkelsen, samt selskapene som videreformidlet den.

Avslutningsvis vil vi takke venner og familie for støtte og motivasjon i løpet av oppgaveskrivingen.

Bergen, 27. mai 2021

Ingvild Lund Fløtre

Sissel Mofoss

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	I
FORORD	II
INNHOLDSFORTEGNELSE	III
1. INNLEDNING	1
2. REVISORS ERSTATNINGSANSVAR.....	3
2.1 REVISORS ANSVAR	3
2.2 GENERELT OM ERSTATNINGSRETT	4
2.3 ERSTATNINGSRETT I REVISORLOVEN.....	4
2.3.1 <i>Endring av titler</i>	6
2.3.2 <i>Rettspraksis</i>	6
2.3.3 <i>Finanstilsynets sanksjonsmuligheter</i>	7
3. BEVISSTHET OG KOGNITIVE FEIL.....	8
3.1 BEVISSTHET	8
3.2 KOGNITIVE FEILKILDER.....	8
3.3 FORSKNING	9
3.4 PRESENTASJON AV HYPOTESER	10
4. FORSKNINGSMETODE.....	12
4.1 HYPOTESETESTING.....	12
4.2 REGRESJON	13
4.2.1 <i>Regresjonsmodell – lineær regresjon</i>	14
5. DATAINNSAMLING OG –BEHANDLING	15
5.1 UTFORMING AV SPØRREUNDERSØKELSEN	15
5.1.1 <i>Reliabilitet</i>	16

5.1.2	<i>Validitet</i>	16
5.2	PILOTUNDERSØKELSE	17
5.3	UTVALG	18
5.4	ETISKE BETRAKTNINGER.....	18
5.5	BEARBEIDING AV DATA.....	19
5.6	KONSTRUKSJON AV VARIABLER.....	20
5.6.1	<i>Konstruksjon av avhengig variabel</i>	20
5.6.2	<i>Konstruksjon av uavhengig variabel</i>	23
5.7	KORRELASJONSMATRISE.....	23
5.8	DESKRIPTIV STATISTIKK	26
6.	ANALYSE.....	31
6.1	RESULTATER FRA HOVEDANALYSE	32
6.1.1	<i>Hypotese 1</i>	32
6.1.2	<i>Hypotese 2</i>	33
6.1.3	<i>Hypotese 3</i>	34
6.1.4	<i>Hypotese 4</i>	34
6.1.5	<i>Hypotese 5</i>	35
6.1.6	<i>Kontrollvariabler</i>	35
6.1.7	<i>Oppsummering av hypoteser</i>	36
6.2	DRØFTING	36
6.2.1	<i>Hvem kan bli erstatningspliktig?</i>	38
7.	TILLEGGSTESTER.....	42
7.1	TEST AV FORUTSETNINGER	42

7.1.1	<i>Multikollinearitet</i>	42
7.1.2	<i>Linktest</i>	42
7.1.3	<i>RESET-test</i>	43
7.1.4	<i>Andregradsledd</i>	44
7.1.5	<i>Oppsummering av forutsetninger</i>	44
7.2	TEST AV ROBUSTHET	44
7.2.1	<i>Tilleggstest med en annen avhengig variabel</i>	45
7.2.2	<i>Tilleggstest med logistisk regresjon</i>	45
7.2.3	<i>Tilleggstest med andre uavhengige variabler</i>	47
7.2.4	<i>Interaksjonseffekter</i>	47
7.2.5	<i>Oppsummering av tilleggstester</i>	48
8.	KONKLUSJON	49
8.1	FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING	50
	LITTERATURLISTE	51
	VEDLEGG	57

Figuroversikt

Figur 1: Svarfordeling i grunnlaget til variabelen Bevisst1	21
Figur 2: Antall respondenter fordelt på alder	26
Figur 3: Antall respondenter fordelt på arbeidserfaring	27
Figur 4: Kompetansenivå	27
Figur 5: Fordeling per stillingstittel.....	28
Figur 6: Svar på spørsmålet om man har mottatt erstatningskrav	28
Figur 7: Svarfordeling på om man har diskutert erstatningsansvar.....	29
Figur 8: Svarfordeling på alle spørsmålene om bevissthet.....	31
Figur 9: Andel menn og kvinner per stillingstittel i vårt utvalg	33
Figur 10: Mastergrad og statsautorisasjon blant partnere	37
Figur 11: Svarfordeling på spørsmålet om hvem som kan bli erstatningsansvarlige.....	39
Figur 12: Respons på spørsmålet om revisormedarbeidere kan bli erstatningspliktige	40

Tabelloversikt

Tabell 1: Prinsipal faktoranalyse (PCA)	22
Tabell 2: Korrelasjonsmatrise. * $p < 0.05$	25
Tabell 3: Fordeling kjønn og arbeidssted	26
Tabell 4: Deskriptiv statistikk for alle variabler.....	30
Tabell 5: Hovedanalyse	32
Tabell 6: Konklusjon på hypotesene	36
Tabell 7: Linktest av hovedanalysen	43
Tabell 8: RESET-test av hovedanalysen	43
Tabell 9: Oppsummering av tilleggstester.....	46

Vedleggsoversikt

Vedlegg A: Spørreundersøkelsen

Vedlegg B: KMO-indeks for Bevisst1

Vedlegg C: Cronbach's alpha for Bevisst1

Vedlegg D: PCA av uavhengige variabler

Vedlegg E: Tilleggstest med nivå istedenfor partner

Vedlegg F: Multikollinearitet

Vedlegg G: Lineær regresjon med Bevisst2

Vedlegg H: Ordinal logistisk regresjon med A-E

Vedlegg I: Tilleggstester med andre uavhengige variabler

Liste over forkortelser

HRS: Høyere revisorstudium

ISA: De internasjonale revisjonsstandardene gitt ut av IAASB

KMO: Kaiser-Meyer-Olkin

MRR: Master i regnskap og revisjon (tidligere HRS)

NHH: Norges Handelshøyskole

NSD: Norsk Senter for Forskningsdata

NSRF: Norges Statsautoriserte Revisorers Forening

PCA: Prinsipal komponentanalyse

RESET-test: Ramsey's equation regression specification error test

SkI.: Skadeserstatningsloven

STATA: Software for Statistics and Data Science

VIF: variansinflasjonsfaktor

1. Innledning

Flere store økonomiske skandaler har fått stor oppmerksomhet i media, for eksempel Enron, Sponsor Service, Finance Credit og Wirecard. Revisor skal være allmennhetens tillitsperson og slike saker utfordrer denne tilliten. Skandalene har medført at revisorer blir underlagt strengere krav og 1. januar 2021 kom det en ny revisorlov der formålet var å øke tilliten til den finansielle rapporteringen. I flere av sakene har revisor og revisjonsselskapene blitt dømt til å betale store erstatninger og/eller fengselsstraff. Erstatningskrav kan få store konsekvenser både for enkeltpersoner og selskap. Revisors erstatningsansvar omfattes av den generelle erstatningsretten og spesifikk regulering i revisorloven.

Når boblen sprekker og skandalene ser dagens lys er det lett å være etterpåklok og si at dette burde revisor oppdaget. Erstatningsretten innen revisjon er utfordrende, fordi man må gå ut fra den informasjonen man hadde på et tidligere tidspunkt og ikke den informasjonen man har nå. I revisjon er det mange vurderinger som bygger på revisors profesjonelle skjønn. Det kan derfor være vanskelig å vurdere når revisor burde gjort flere revisjonshandlinger, undersøkt mer eller oppdaget grove feil. Hvor går grensen for hva som er tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjon og hvem burde visst hva når?

På bakgrunn av de store skandalene og følgene av disse, ønsket vi å undersøke om revisorer er bevisste på ansvaret de har. Vi har avgrenset oppgaven ved at vi ikke har gått nærmere inn på hva som utløser erstatningsansvar og konsekvensene det medfører. Målet er å finne ut om revisorer generelt er bevisste på erstatningsansvaret og se på hvilke faktorer som kan være med å påvirke denne bevisstheten. Vi har prøvd å finne sammenhenger og forskjeller mellom ulike grupper, for eksempel personer med ulik erfaring, bakgrunn eller arbeidssted. Vår studie kan bidra til å belyse hvilke faktorer man bør fokusere på for å redusere erstatningsrisikoen, både for revisjonsselskap og for revisor. Vi har ikke funnet andre studier av bevisstheten rundt revisors erstatningsansvar, og vi anser derfor masterutredningen som aktuell. Forskningsspørsmålet vårt er:

«Hvor bevisste er revisorer på erstatningsansvaret og hvilke faktorer påvirker denne bevisstheten?»

Oppgaven starter med å presentere bakgrunnen for oppgaven og redegjør kort for revisors ansvar. Vi introduserer den generelle erstatningsretten og vilkårene som må være oppfylt for å bli erstatningspliktig, før vi går videre til reglene om erstatningsansvar i revisorloven. Videre i kapittel 3 gjennomgår vi relevant teori og tidligere forskning som har dannet grunnlag for våre hypoteser og presenterer disse. I kapittel 4 gjennomgås forskningsmetoden som benyttes i analysedelen. Her forklarer vi hypotesetesting og regresjon. Oppgavens kapittel 5 omhandler hvordan vi har samlet inn og behandlet dataene fra spørreundersøkelsen, blant annet konstruksjon av nye variabler. Hovedanalysen gjennomgås i kapittel 6, der vi drøfter og kommenterer hver enkelt hypotese. Videre kommer tilleggstester for å teste forutsetninger og robustheten til våre resultater. Oppgavens siste kapittel gir en oppsummering av våre funn.

2. Revisors erstatningsansvar

I denne delen av oppgaven vil vi presentere bakgrunnen for oppgaven. Vi starter med å kort presentere deler av revisors ansvar og rammeverket som regulerer dette. Videre gjennomgår vi den alminnelige erstatningsretten, før vi går over til erstatningsrett regulert i revisorloven. Vi vil også kommentere relevante endringer som følge av ny revisorlov som ble innført 1. januar 2021. Til slutt kommenterer vi rettspraksis og Finanstilsynets sanksjonsmuligheter.

2.1 Revisors ansvar

Ansvar er definert som «en forpliktelse til å stå til rette for, gjøre rede for eller bære utgiftene for noe» (Tranøy, 2021). Et juridisk ansvar er når man står til rette for skadevoldende handlinger eller unnlater av handlinger, og ta konsekvensene i form av straff eller erstatningsplikt (Tranøy, 2021).

Revisor er allmennhetens tillitsperson og skal bygge tillit til at økonomisk informasjon gir et rettvise bilde av den økonomiske situasjonen (Revisorforeningen, 2020). I tillegg har revisor et strengt og ulovfestet profesjonsansvar, som vil si at man sammenligner utførte handlinger med hva andre ansvarsbevisste og dyktige revisorer ville gjort (Kjelløkken, Granvang, Bruu, Ellefsen & Nakstad, 2021). Dagens revisorlov § 9-4 (2021) angir hovedelementene for hva en revisor skal utføre i en lovfestet revisjon. Paragrafen inneholder blant annet krav om at revisjon skal utføres i samsvar med god revisjonsskikk og profesjonell skepsis. Formålet med lovfestet revisjon er å sikre tillit til at årsregnskapet oppfyller gjeldende lovkrav og ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, samt å bidra til å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet, jf. revisorloven § 9-1 (2021). Revisorloven § 2-1 (2021) angir hvilke selskaper som er revisjonspliktige. I tillegg til pliktene som er spesifikt nevnt i lov og de internasjonale revisjonsstandardene (ISA), er det plikter som vil omfattes av god revisjonsskikk og profesjonell skepsis som ikke er eksplisitt nevnt. Ivaran-dommen slår fast at selv om revisor bryter med god revisjonsskikk vil dette ikke automatisk føre til erstatningsbetingende uaktsomhet (Kjelløkken et al., 2021). Ut fra dette kan det i noen tilfeller være vanskelig å vite hvor langt revisors ansvar strekker seg, og når det vil kunne føre til erstatningsansvar.

Revisor skal skaffe seg betryggende sikkerhet for at regnskapet ikke inneholder vesentlige feil (IAASB, 2009). Revisjonsrisiko er risikoen for at revisor gir en ren revisjonsberetning når regnskapet inneholder vesentlige feil (IAASB, 2009, 13C). Revisjonsrisikoen kan ikke reduseres til null på grunn av iboende begrensninger ved revisjonen (IAASB, 2009, A47). Revisor er selv ansvarlig for at handlingene som utføres er hensiktsmessige og tilstrekkelige for at det oppnås betryggende sikkerhet. Revisjonsselskapet er solidarisk ansvarlig med revisor (Revisorloven, 2021, § 11-1).

2.2 Generelt om erstatningsrett

Erstatning er en økonomisk kompensasjon for påført skade eller tap (Lødrup, Frøseth & Gisle, 2020). Erstatningsretten omhandler vilkårene for å kreve erstatning eller bli erstatningsansvarlig. Det er tre grunnleggende, kumulative vilkår som må foreligge for at man skal bli erstatningspliktig (Cordt-Hansen, Siebke & Knudsen, 2010). For det første må det være utført en skadevoldende handling slik at det foreligger ansvarsgrunnlag. Videre må handlingen resultere i et økonomisk tap som kan måles i penger. Det må også være en årsakssammenheng mellom handlingen og tapet som er oppstått (Cordt-Hansen et al., 2010). Kjernen i skyldansvaret er den ulovfestede culparegelen. Dette er et uaktsomhetsansvar og handler om hva en dyktig og ansvarsbevisst utøver av yrket ville gjort (Kjelløkken et al., 2021). Profesjonsansvaret til revisor vurderes ut fra culpaansvaret (Cordt-Hansen et al., 2010). Erstatningsretten har også et ulovfestet objektivt ansvar som kan komme til anvendelse dersom det foreligger spesielle forhold som gjør det rimelig å velte ansvaret over på noen andre (Codex Advokat, u.å.). Skadeserstatningsloven (skl.) inneholder generelle bestemmelser om erstatning for skade på person og gjenstand, og omfatter blant annet arbeidsgiveransvar (Skadeserstatningsloven, 1969). I tillegg inneholder loven regler som kan medføre at erstatningskrav reduseres eller bortfaller helt (Norges Statsautoriserte Revisorers Forening (NSRF), 1996).

2.3 Erstatningsrett i revisorloven

Den ulovfestede culparegelen er generell og gjelder for alle, mens revisorloven inneholder en spesifikk paragraf som regulerer erstatningsrett innen revisjon. Revisor kan bli

erstatningsansvarlig når han/hun har brutt sine plikter, for eksempel i tilfeller der gjennomføringen av revisjonen har vært mangelfull. 1. januar 2021 trådte den nye revisorloven i kraft for å sørge for at revisjonsreguleringen i Norge er i samsvar med EØS-retten (Revisorforeningen, 2021). Formålet med reguleringen er å sikre høy tillit til revisjonstjenestene (Regjeringen, 2019).

I den gamle revisorloven var erstatningsansvar regulert § 8-1 (1999) og gjaldt for revisorer «i sitt oppdrag». I den nye revisorloven er erstatningsansvar regulert § 11-1 og virkeområdet er kraftig innsnevret ved at den kun gjelder for oppdragsansvarlig revisor (Kjelløkken et al., 2021). En oppdragsansvarlig revisor er definert som den statsautoriserte revisor som er utpekt av revisjonsselskapet for et oppdrag om lovfestet revisjon (Revisorloven, 2021, § 9-3). Ansvarsregelen i § 11-1 (2021) gjelder kun for lovfestet revisjon, og ikke eventuelle andre oppdrag revisor utfører. Revisorer i andre roller enn oppdragsansvarlig revisor og ved utførelse av andre oppdrag kan likevel bli erstatningspliktige etter den ulovfestede culperegelen. I praksis vil derfor innsnevringen av revisorloven ikke ha betydning (Kjelløkken et al., 2021). Siden revisor kan bli personlig ansvarlig vil revisor ha en egeninteresse av å redusere risikoen for å bli erstatningspliktig.

Etter dagens revisorlov § 11-1 første ledd (2021) er revisjonsselskapet solidarisk ansvarlig med oppdragsansvarlig revisor som har utført oppdraget på vegne av revisjonsselskapet. Selskapene har dermed insentiv til å redusere risikoen for erstatningsansvar. Dette gjør de blant annet ved å bruke revisjonssystemer for gjennomføring og dokumentasjon av lovpålagt revisjon. For de revisorene og oppdragene som ikke er omfattet av revisorloven § 11-1 (2021), vil revisjonsselskap svare for skade gjort av arbeidstaker etter arbeidsgiveransvaret i skl. § 2-1 (1969).

Andre ledd i revisorloven § 11-1 (2021) omhandler lemping og er en tilføyelse som ikke var med i den gamle revisorloven. Lemping innebærer at man kan få redusert erstatningsbeløp på grunn av rimelighetshensyn (Gisle, 2020). Oppdragsansvarlig revisor som utfører lovfestet revisjon vil kunne få lemping etter denne regelen, mens de som ikke er omfattet har tilsvarende lempingsregel i skl. § 5-2 (Kjelløkken et al., 2021). En dom fra lagmannsretten fra 1991 har lagt til grunn av revisors ansvar kan lempes etter denne alminnelige lempingsregelen (NSRF, 1996).

Erstatningsansvar kan sies å bygge på et allment prevensjonshensyn, der man ønsker å gi insentiv til å unngå skader (Kjelløkken et al., 2021). For revisorer vil faglig integritet, utdanning og bransjens interne sanksjonssystemer antageligvis være mer styrende enn prevensjonshensynet (Kjelløkken et al., 2021). Det er ikke et krav at revisor må tegne ansvarsforsikring eller stille sikkerhet i revisorloven, da Finansdepartementet mener at alminnelig erstatningsrett gir godt nok vern for skadelidte (Regjeringen, 2020). Ved utarbeidelse av lovforslaget til ny revisorlov ble det presisert at revisor har egeninteresse av å tegne ansvarsforsikring, noe som reduserer behovet for at det skal være nedfelt i loven (Prop. 37 LS (2019-2020)).

2.3.1 Endring av titler

Tidligere var det et skille mellom titlene «registrert revisor» og «statsautorisert revisor». Titlene hadde ulike utdanningskrav, henholdsvis krav om bachelor- og mastergrad (Prop. 37 LS (2019-2020)). Dette skillet ble fjernet i ny revisorlov, og i dag brukes kun tittelen statsautorisert revisor. Alle som var registrerte revisorer per 1.januar 2021 fikk automatisk tittelen statsautorisert (Revisorloven, 2021, § 16-2). Kravet om mastergrad videreføres for å oppnå tittelen statsautorisert revisor. I praksis vil den automatiske sammenslåingen medføre at det er ulik utdanningsbakgrunn for statsautoriserte, og dermed også for oppdragsansvarlige revisorer.

2.3.2 Rettspraksis

Fremtidige ansvarssaker etter dagens revisorlov § 11-1 første ledd vil kunne se til tidligere rettspraksis knyttet til den gamle revisorloven § 8-1 siden det ikke er gjort noen reelle endringer i gjeldende rett (Kjelløkken et al., 2021).

Advokat Terje Granvang hos Arntzen de Besche skrev i fagbladet *Revisjon og regnskap* (2012) at det er få ansvarssaker for revisor som ender med dom. Det er flere årsaker til dette, men en grunn kan være at kravet i utgangspunktet er svakt slik at saken droppes etter tilsvarende fra revisor (Granvang, 2012). En annen grunn kan være at revisor innser at kravet kan ha eller har noe for seg, og at revisor kan være tjent med å bli ferdig med saken ved å erkjenne ansvar, inngå forlik eller utenrettslig ordning (Granvang, 2012). En tredje grunn er at saker går til forlik. I følge Granvang (2012) har det i noen tilfeller oppstått feil som har resultert i krav mot revisor der

feilene har blitt gjort av yngre og uerfarne medarbeidere. Revisor må passe på at medarbeidere har den nødvendige kompetansen til å gjennomføre de arbeidsoppgavene de blir gitt og i tillegg kvalitetssikre dette arbeidet (Granvang, 2012). Advokat Linn Kvade Rannekleiv skriver at revisor blir frifunnet i flere saker fordi det er manglende årsakssammenheng (Rannekleiv, 2020). Dette henger sammen med at brudd på god revisjonsskikk ikke uten videre kan anses som tilstrekkelig for å gi erstatningsplikt, som både påpekes i Ivaran-dommen og gjentatt i senere høyesterettsdommer (Rannekleiv, 2020).

2.3.3 Finanstilsynets sanksjonsmuligheter

Finanstilsynet har hjemmel til å ilegge overtredelsesgebyr ved brudd på enkelte paragrafer i revisorloven eller utvalgte artikler i revisjonsforordningen. Disse er listet opp i revisorloven § 14-5 første ledd (2021). Paragrafen åpner opp for å ilegge gebyrer både til fysiske personer og revisjonsselskap, og er dermed ikke avgrenset til oppdragsansvarlige eller statsautoriserte revisorer. Tilsynsmyndigheten er styrket gjennom disse nye sanksjonsmulighetene (Prop. 37 LS (2019-2020)). I praksis kan Finanstilsynet ilegge gebyr på mange ulike grunnlag, blant annet dersom en person eller et selskap ikke er uavhengig og objektiv (Revisorloven, 2021, § 8-1 til § 8-7) eller ikke utfører revisors plikter i henhold til reglene (Revisorloven, 2021, § 9-2 til § 9-10).

3. Bevissthet og kognitive feil

Denne delen av oppgaven tar for seg teori grunnlaget for våre hypoteser. Forskningsspørsmålet omhandler hvor bevisste revisorer er, og vi starter derfor med teori om bevissthet. Videre går vi over til teori om kognitive feilkilder og annen forskning, før vi til slutt presenterer våre hypoteser.

3.1 Bevissthet

Bevissthet er et vanskelig begrep å definere. En definisjon av bevissthet er «vår evne til å oppleve verden rundt oss og oss selv, både i øyeblikket og over tid» (Svartdal, 2019). En moderne forståelse av begrepet bevissthet er at det er subjektivt, selektivt og blir påvirket av både omgivelser, minner, planer, forventninger, følelser og annet (Svartdal, 2019). Opplevd bevissthet er iboende subjektivt, og det er dermed vanskelig å studere dette for utenforstående (Hansen, 2020).

Økt bevissthet vil gjøre oss mer oppmerksomme på eget tankemønster og handlinger, og vi kan dermed reagere annerledes enn vår automatiske respons (LeaderSharp Group, 2019). Det viktigste virkemiddelet for å unngå kognitive feilkilder er å være bevisst (KPMG, 2011). Rognlien og Tunestveit (2017) skriver at revisorer som er bevisste på sin profesjonelle skepsis, vil være bedre til å avdekke feil enn revisorer som ikke er bevisste. Økt bevissthet har vist seg å kunne redusere risiko (F24 Nordics, u.å.). Vi legger derfor til grunn at økt bevissthet har positive effekter. På bakgrunn av dette har både revisor selv og revisjonsselskap insentiv til å øke bevisstheten, fordi det vil føre til redusert risiko for erstatningsansvar.

3.2 Kognitive feilkilder

Menneskets beslutningsevne kan etter Kahneman forklares som et resultat av to forskjellige kognitive systemer; system 1 og system 2 (Kahneman, 2011). System 1 er den delen av beslutningene som skjer automatisk og veldig fort. System 2 er det systemet som benyttes når man aktivt tar valg, analyserer eller resonnerer. Dette systemet krever at vi faktisk stopper opp og tenker oss om. Når system 2 ikke kobler seg på, kan det oppstå kognitive feilkilder, som

blant annet overkonfidens og tilgjengelighetstendensen. Dersom man ikke er klar over de ulike feilkildene som kan oppstå, kan man heller ikke gjøre noe for å unngå disse (KPMG, 2011).

Overkonfidens handler om at mennesker ofte tror de er bedre enn de egentlig er, at de overvurderer egne ferdigheter – spesielt for fremtidige hendelser (KPMG, 2011). Et vanlig eksempel på overkonfidens er at alle tror de er over gjennomsnittlig gode til eksempelvis å kjøre bil, selv om dette ikke er mulig (KPMG, 2011). Dunning-Kruger-effekten er en form for overkonfidens. Effekten handler om at de som har lite kunnskap eller lave ferdigheter ofte vurderer egne ferdigheter høyere enn de er, mens de med høye ferdigheter vurderer seg selv mer korrekt (Kruger & Dunning, 1999).

En annen kognitiv feilkilde er som nevnt tilgjengelighetstendensen. Denne tendensen går ut på at vi vurderer sannsynligheten, relevansen og viktigheten for en beslutning, basert på hvor ofte vi husker at det har skjedd tidligere (KPMG, 2011). Tendensen er mer sannsynlig hvis den er grafisk sterk. Eksempelvis vil man undervurdere risikoen for å bli skadet hjemme, men overvurdere sannsynligheten for haiangrep eller flystyrt.

3.3 Forskning

En studie av Schroyen og Aarbu viser at kvinner er mer risikoaverse enn menn (Bolghaug, 2012). Undersøkelser fra AksjeNorge (u.å.) sier at kvinner også er betydelig mer risikobeviste når det gjelder økonomi. Det er i tillegg gjort mye forskning på risiko om bilkjøring og kjønn. Generelt er det små forskjeller mellom kjønn når det gjelder å bli innblandet i en personskadeulykke (Vegdirektoratet, 2011). Forskningen til Schroyen og Aarbu sier også at risikoaversjon øker med alderen (Bolghaug, 2012). Dette støttes av forskningen til Vegdirektoratet som viser at ungdom er mest utsatt for personskadeulykker (Vegdirektoratet, 2011). På den andre siden sier Vegdirektoratet at det er eldre menn som har størst risiko for å bli drept i trafikken (Vegdirektoratet, 2011).

Frikjøring er ski- og snøbrettkjøring utenfor preparerte løyper og er ansett som en risikofyllt sport, blant annet med tanke på faren for snøskred. Forskning viser at nybegynnere har svært høy selvtillit og ikke er bevisst på denne faren (Odeen & Rönnbäck, 2014). Denne selvtilliten

reduseres gjennom at utøveren opplever nestenulykker og/eller får mer kunnskap om snøskred. Gjennom erfaring vil selvtilliten igjen øke gradvis (Odeen & Rönnbäck, 2014).

3.4 Presentasjon av hypoteser

Vi har forsøkt å finne ut hvilke faktorer som kan påvirke bevissthet rundt revisors erstatningsansvar. Forhold ved revisor som vi tror kan ha innvirkning på bevisstheten er kjønn, alder, arbeidserfaring, utdanning eller stillingstittel. I revisjonsbransjen er det et skille mellom de fem store selskapene² og andre, mindre selskap. Som en følge av dette ønsket vi å kontrollere om størrelse på selskap er en faktor som har betydning for bevisstheten. Det er også mulig at bevisstheten blir påvirket av om erstatningsansvar står på dagsorden eller ikke. Det kan være for eksempel gjennom diskusjon under lunsj, seminar om temaet eller at noen har mottatt krav om erstatning. Vi har derfor valgt å inkludere disse faktorene i vår analyse. Det er mulig at det finnes andre faktorer som kan påvirke bevisstheten, men ikke er inkludert i vår analyse.

Med grunnlag i teori og forskning som er presentert har vi dannet oss hypoteser om mulige sammenhenger. Vi ønsket å undersøke om det er en forskjell i bevisstheten rundt erstatningsansvaret mellom kjønn, basert på teorien om at kvinner er mer risikoaverse enn menn når det gjelder økonomi. Vi tror at både de som har diskutert erstatningsansvaret og/eller har mottatt krav vil være mer bevisste på erstatningsansvaret, fordi informasjonen er mer tilgjengelig i minnet i henhold til teorien om tilgjengelighetstendensen. Forskningen om frikjøring viser at de med mer erfaring er mer bevisste på risiko. Vi ønsket å undersøke om erfaring og økt kunnskap har samme effekt på bevisstheten rundt erstatningsansvaret.

² PwC, EY, Deloitte, KPMG og BDO

På bakgrunn av teorien stilte vi følgende hypoteser:

H1: Menn er mindre bevisste på erstatningsansvaret enn kvinner

H2: De som har mottatt krav om erstatning er mer bevisste på erstatningsansvaret

H3: Diskusjon om erstatningsansvar fører til økt bevissthet

H4: Partnere er mer bevisste enn de med lavere stillingstitler

H5: Økt kompetanse øker bevisstheten rundt erstatningsansvaret

4. Forskningsmetode

I dette kapitlet skal vi gå gjennom den metodiske fremgangsmåten som vi har benyttet. Uttrykket «metode» viser til de teknikkene og prosedyrene man bruker for å samle inn og analysere data (Saunders, Lewis & Thornhill, 2019). Vi presenterer først hypotesetesting og regresjon generelt, før vi viser regresjonsmodellen vi har benyttet.

4.1 Hypotesetesting

Vi har gjennom vår oppgave forsøkt å beskrive hvor bevisste revisorer er på erstatningsansvaret og i tillegg prøvd å finne sammenhenger eller forskjeller mellom ulike grupper, som personer med ulik erfaring, bakgrunn eller arbeidssted. Fremgangsmåten vi har brukt er en deduktiv metode, som vil si at man ønsker å teste en teori om et tema eller fenomen gjennom å samle inn data (Saunders et al., 2019). Vi hadde hypoteser om hvilke grupper som var mer bevisste på erstatningsansvaret og brukte en spørreundersøkelse til å samle inn data for å kunne teste hypotesene. Utgangspunktet for hypotesetesting er at man ønsker å teste en påstand og på bakgrunn av denne påstanden dannes to hypoteser: en nullhypotese og en alternativ hypotese. Nullhypotesen H_0 vil alltid være at det ikke er en statistisk signifikant sammenheng. Den alternative hypotesen H_1 vil være at det er en sammenheng, som eksempelvis at det er forskjell mellom menn og kvinner når det kommer til et gitt tema. Ved testing av hypotesene må man velge et signifikansnivå, som vil si en øvre grense for hvor høy sannsynlighet vi godtar for å forkaste nullhypotesen når den er sann (Bjørnland, 2020). Vanlige signifikansnivå α er 0,01, 0,05 og 0,10. Vi har i vår oppgave valgt å benytte $\alpha = 0,05$, men vil også kommentere resultat med signifikansnivå 0,10. Det betyr at vi forkaster nullhypotesen dersom p-verdien er lavere enn 0,05.

Eksempel:

Hypotese 1: Menn er mer bevisste enn kvinner

H_0 (nullhypotese): Kjønn har ingen betydning

H_1 (alternativ hypotese): Kjønn har betydning

4.2 Regresjon

En vanlig måte å teste hypoteser er regresjon. Kvantitativ forskning har som formål å finne ut hvordan et fenomen statistisk sett påvirker et annet fenomen (Tjønndal, 2018). Regresjonsanalyse er metode for å teste dette. Det finnes flere ulike typer regresjon, eksempelvis lineær og logistisk regresjon. Lineær regresjon er den vanligste formen for regresjonsanalyse, der man forutsetter en lineær sammenheng mellom de uavhengige og avhengige variablene (Tjønndal, 2018). Dette betyr at en økning i en uavhengig variabel gir en konstant økning i den avhengige variabelen, og beskrives ved hjelp av en rett linje. En uavhengig variabel er en forklaringsvariabel som forklarer endringer i en avhengig variabel (Saunders et al., 2019). En avhengig variabel påvirkes av endringene i en eller flere uavhengige variabler (Saunders et al., 2019). For at det skal kunne være en lineær sammenheng mellom variablene, må den avhengige variabelen være kontinuerlig. Vi har benyttet dataprogrammet Stata til å gjennomføre statistiske analyser. En variabel kan behandles som kontinuerlig i Stata dersom det er mer enn fire svaralternativer. Vi har brukt en prinsippal komponentanalyse (PCA) for å konstruere en ny avhengig variabel som et mål på bevissthet. Denne nye variabelen er kontinuerlig. Konstruksjon av nye variabler og PCA omtales mer i delkapittel 5.6. På bakgrunn av dette har vi valgt å bruke lineær regresjon som hovedanalyse. Vi bruker flere forklaringsvariabler i vår analyse, og benytter derfor multipel lineær regresjon.

I analyser der den avhengige variabelen ikke er kontinuerlig, bruker man logistisk regresjon (Tjønndal, 2018). Logistisk regresjon brukes når den avhengige variabelen, begivenheten, er en kategorivariabel (Heldal, 2006). Det skilles mellom ordinal og multinomisk logistisk regresjon, avhengig av om den avhengige variabelen er nominal eller ordinal (Fugleberg, Småstuen & Tufte, 2018). I ordinal logistisk regresjon er den avhengige variabelen på ordinalnivå, som vil si at kategoriene kan rangeres, for eksempel fra lav til høy bevissthet. På bakgrunn av dette har vi valgt å bruke ordinal logistisk regresjon som tilleggstest i vår oppgave.

Mer om regresjon kan leses i for eksempel *Statistisk analyse i Stata* av Tjønndal (2018) eller *Applied Statistics Using STATA* av Mehmetoglu og Jakobsen (2017).

4.2.1 Regresjonsmodell – lineær regresjon

En lineær regresjonsmodell kan skrives slik (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017):

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \varepsilon$$

Modellen gir et uttrykk for den avhengige variabelen. β_0 er et konstantledd som viser gjennomsnittlig Y-verdi når alle de uavhengige variablene er null (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). I modellen over er X_1, X_2, \dots, X_k de uavhengige variablene og $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ er de tilhørende koeffisientene. Til slutt kommer feilleddet ε .

Vår regresjonsmodell vil se slik ut:

$$\text{Bevisst1} = \beta_0 + \beta_1 \text{mann} + \beta_2 \text{mottatt_krav} + \beta_3 \text{diskusjon} + \beta_4 \text{partner} + \beta_5 \text{kompetanse} + \beta_6 \text{utdanning} + \beta_7 \text{big5} + \varepsilon$$

Vi har fem ulike hypoteser, som presentert under delkapittel 3.4. Hva som er testvariabel vil variere for de fem hypotesene. Eksempelvis vil β_1 mann være testvariabel for hypotese 1, siden vi vil se på sammenhengen mellom kjønn og bevissthet, mens resten av variablene er kontrollvariabler. Tilsvarende vil gjelde for de resterende hypotesene. Variablene *utdanning* og *big5* er kontrollvariabler for alle hypotesene. Variabelen *Big5* er svar på spørsmålet om man jobber i en av de fem store revisjonsselskapene (PwC, EY, Deloitte, KPMG eller BDO) eller ikke.

5. Datainnsamling og –behandling

Datainnsamlingen ble gjort gjennom en spørreundersøkelse. I dette kapitlet ser vi på utformingen av undersøkelsen og hva som ble gjort for å sikre reliabilitet og validitet. Videre gjennomgår vi hvordan vi har behandlet de innsamlede dataene. Vi starter med enkel bearbeiding av data og forklaring på endringene som er gjort. Videre vil vi forklare konstruksjon av nye variabler som brukes i analysen, samt se på sammenhengen mellom variablene ved hjelp av en korrelasjonsmatrise. Til slutt presenteres deskriptiv statistikk for vårt datagrunnlag.

5.1 Utforming av spørreundersøkelsen

For å utarbeide spørreundersøkelsen har vi benyttet oss av programvaren Qualtrics. Dette er en tjeneste der man kan lage og distribuere undersøkelser. En elektronisk spørreundersøkelse er en effektiv og billig metode for å samle inn data fra mange respondenter over et større geografisk område. Respondentene kan svare når det passer best for dem og kan ta seg god tid. En ulempe med bruk av spørreundersøkelser er at man ikke kan oppklare eventuelle misforståelser eller stille oppfølgingsspørsmål. I tillegg kan bruk av en elektronisk spørreundersøkelse føre til lav responsrate. En god responsrate og et representativt utvalg er viktig for å kunne generalisere funnene til hele populasjonen, som i vårt tilfelle vil være alle revisorer (Bell, Bryman & Harley, 2019). Dersom responsraten er lav kan det være en fare for at det er forskjeller mellom de som har svart og de som ikke har svart på undersøkelsen og at funnene er farget av dette (Bell et al., 2019). Vi var opptatt av at undersøkelsen skulle være kort for å øke sannsynligheten for flest mulig respondenter.

Første spørsmål i undersøkelsen er et ja/nei-spørsmål for å sikre at vi treffer målgruppen vår. Målgruppen er alle som jobber innen revisjon. Respondentene som svarte nei på dette spørsmålet fikk beskjed om at de ikke var i målgruppen, og undersøkelsen ble avsluttet. De fleste spørsmålene i undersøkelsen er lukkede spørsmål, altså at respondentene har bestemte svaralternativer de må velge mellom. Noen spørsmål har likevel «annet» som et alternativ, der respondenten utdypet i en tekstboks dersom ingen av de andre alternativene passet. For å unngå misforståelser prøvde vi å gjøre spørsmålene så korte og konkrete som mulig.

Flere av spørsmålene er rangeringsspørsmål som var satt opp i en matrise med Likert-stil-rating (Saunders et al., 2019). Likert-skala brukes ofte når man ønsker å måle holdninger og adferd (Sekaran & Bougie, 2013). Ut ifra de ulike påstandene rangerte respondentene hvor ubevisst/bevisst eller uenig/enig de var. Det er viktig at alternativene i matrisen er balanserte. Vi valgte å bruke en 5-punktsskala fordi flere enn fem alternativ vil føre til at det blir vanskelig for respondentene å skille mellom de ulike svaralternativene.

I tillegg valgte vi å inkludere «vet ikke» som et svaralternativ på noen av spørsmålene i undersøkelsen. Årsaken er at vi ønsket å unngå at respondentene gjetter på et svar eller blir tvunget til å svare. Helt til slutt i spørreundersøkelsen la vi til et åpent felt der respondentene kunne gi tilbakemeldinger. De fleste kommentarene var positive og ønsket oss lykke til med oppgaven. Dette tolker vi som at undersøkelsen var grei å forstå og gjennomføre.

5.1.1 Reliabilitet

Reliabilitet handler om hvor pålitelig metoden er. En pålitelig metode vil gi de samme resultatene dersom man måler det samme flere ganger (Saunders et al., 2019). Trusler mot reliabiliteten i vår oppgave kan blant annet være deltakerfeil (Saunders et al., 2019). Deltakerfeil er faktorer som kan påvirke svarene til den enkelte, som at respondenten er stresset, sulten eller lignende. Slike feil kan føre til at man ønsker å svare så fort som mulig og ikke tenker gjennom svarene. Fordelen med denne typen undersøkelse er at respondentene kan svare når det passer for dem. Stress kan likevel være en faktor som har påvirket svarene vi har fått. Undersøkelsen ble sendt ut i januar, som er en hektisk periode for revisorer. En annen type feil er deltakerskjevheter, som er faktorer som fører til at respondenten gir feil svar (Saunders et al., 2019). Dette kan være at respondenten svarer mer positivt enn den normalt ville gjort i frykt for at noen skal få vite hva de har svart. For å motvirke denne typen feil opplyste vi om at spørreundersøkelsen er anonym, både i mail og selve undersøkelsen. Reliabilitet kan testes ved å kontrollere Cronbach's alpha.

5.1.2 Validitet

I tillegg til høy reliabilitet er det viktig at metoden har høy validitet. Validitet deles inn i intern og ekstern validitet. Intern validitet er om man måler det man faktisk ønsker å måle, mens ekstern validitet er om funnene er generaliserbare i andre kontekster (Saunders et al., 2019).

For å øke den interne validiteten i spørreundersøkelsen er utformingen av spørsmålene viktig. Vi ønsket å motvirke faren for forvirring og feiltolkninger gjennom korte og tydelige spørsmål. Videre har vi prøvd å unngå å bruke udefinerte begreper som kan tolkes ulikt. Begrepet «bevissthet» er derimot ikke definert i spørreundersøkelsen. Bevissthet er subjektivt og det vil derfor være vanskelig å definere begrepet. Dette gir rom for tolkning og kan derfor være en feilkilde. Spørsmålene skal heller ikke være ledende eller påvirke respondenten i positiv eller negativ retning. Den enkelte respondent kan likevel svare mer positivt til egen bevissthet enn hva som egentlig er reelt, da de gjerne ønsker å være svært bevisste rundt dette temaet. Gjennom bruk av selvutfyllingsskjema vil man kunne redusere sannsynligheten for at respondenten svarer det de tror er korrekt istedenfor det de egentlig mener (Dillman, Smyth og Christian, 2014). Respondentens syn på egen bevissthet kan likevel være for optimistisk. En annen feilkilde kan være at respondenten diskuterer svarene med de rundt seg. Det kan også være andre bakenforliggende årsaker, som vil si at det er andre variabler som samvarierer med forklaringsvariablene og bevisstheten enn de variablene vi har undersøkt (Braut, Grønmo & Tjernshaugen, 2021).

For at en undersøkelse skal ha høy ekstern validitet, er det viktig at utvalget er representativt. Finanstilsynet har per 26. januar 2021 8 348 statsautorisert revisorer og 460 godkjente revisjonsselskap i sin oversikt (Finanstilsynet, u.å). Størrelsen på den totale populasjonen innenfor vår målgruppe er ukjent, fordi man ikke trenger å være statsautorisert for å jobbe som revisor. Mer om utvalg og antall utsendte undersøkelser kommenteres under delkapittel 5.3. Vi håper at vi har oppnådd et utvalg som er representativt og at funnene våre derfor kan generaliseres til å gjelde hele populasjonen. Dersom vi ikke har nådd ut til en del av populasjonen eller det er skjevhet mellom de ulike gruppene, vil dette kunne være en feilkilde.

5.2 Pilotundersøkelse

Spørreundersøkelsen ble testet ut på en gruppe som jobber innenfor både revisjon og økonomi. I tillegg fikk vi kvalitetssikret innhold og utforming av fagpersoner. Gjennom pilotundersøkelsen fikk vi tilbakemeldinger på hva som var bra og hva som kunne forbedres. Målet vårt var å sikre at spørsmålene var tydelige og klare, at respondentene forsto hva de skulle gjøre og at rekkefølgen på spørsmålene var logisk. I tillegg fikk vi testet at utsendingen

via Qualtrics fungerte og fikk et realistisk anslag på hvor lang tid det tok å gjennomføre undersøkelsen.

5.3 Utvalg

I forkant av utsendelsen tok vi kontakt med de seks største revisjonsselskapene i Norge (PwC, EY, Deloitte, KPMG, BDO og RSM) med spørsmål om de kunne videreformidle undersøkelsen til sine ansatte. Vi ønsket å få et representativt utvalg av revisorer, og ikke bare fra de største selskapene. Gjennom tjenesten «Finn en revisor» på nettsidene til Revisorforeningen fant vi mailadresser til revisjonsselskaper rundt om i hele Norge (Revisorforeningen, u.å.). I tillegg fant vi mailadresser direkte til ansatte i ulike revisjonsselskap på internett.

Vi sendte ut undersøkelsen til 868 mailadresser, som besto av både firmapost-adresser til selskaper og mailadresser direkte til personer. Mailene som ble sendt til firmapost-adresser inneholdt en oppfordring om å videresende undersøkelsen til ansatte som jobber innen revisjon. To store selskaper sa ja til å bidra og videreformidlet undersøkelsen til sine ansatte på vegne av oss. I realiteten har derfor undersøkelsen nådd ut til flere enn 868 personer. For å øke responsraten sendte vi ut påminnelser etter en uke. Etter syv uker hadde vi fått 405 svar.

5.4 Etiske betraktninger

Det er viktig å ta hensyn til de etiske perspektivene ved gjennomføring av undersøkelser og bearbeiding av resultatene. Vi har innhentet noen bakgrunnsopplysninger i spørreundersøkelsen, men for å sikre anonymitet er undersøkelsen utformet slik at det likevel ikke skal være mulig å identifisere respondentene. Vi søkte Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) for godkjenning av prosjektet for å sikre at vi overholdt retningslinjene for behandling av personvernopplysninger. Respondentene ble informert om dette, sammen med formålet med undersøkelsen. I tillegg opplyste vi om at undersøkelsen er anonym og at det er frivillig å delta.

En annen etisk betraktning er at undersøkelsen har blitt sendt til både firmaer og enkeltpersoner som har mail-adressene sine tilgjengelig på internett, men som ikke har

godkjent at vi tar kontakt med dem på forhånd. Vi har ikke vurdert dette som et problem, da mail-adressene var offentlig tilgjengelige og fordi vi har påpekt at undersøkelsen er frivillig.

5.5 Bearbeiding av data

Datagrunnlaget vårt inneholdt ufullstendige data og data som ikke var riktig kategorisert. Dette medførte at vi måtte omarbeide noen av dataene før vi kunne analysere resultatene. Det er 445 personer som har åpnet undersøkelsen. Av disse er det 40 personer som ikke har fullført undersøkelsen, i tillegg til 10 personer som har svart *nei* på spørsmålet om de jobber i revisjon. Dette fører til at vårt endelige datagrunnlag består av 395 respondenter.

I undersøkelsen har vi brukt både *vet ikke* og *annet* som svaralternativer på ulike spørsmål. Disse svaralternativene vil representere missing-verdier i analysen (Tjønndal, 2018). For å kunne behandle disse variablene i analysen omkodet vi missing-verdiene.

På spørsmålene i undersøkelsen som omhandlet utdanning og stillingsnivå hadde vi inkludert en *annet*-kategori. Spørsmålet om utdanning hadde svaralternativene *master*, *bachelor*, *videregående skole* og *annet*. Det var kun to som hadde svart *annet* på dette spørsmålet. Spørsmålet om hvilket nivå de jobber på hadde svaralternativene *partner*, *manager*, *revisormedarbeider* og *annet*. Selskapene bruker ulike stillingstitler for samme nivå, for eksempel revisormedarbeider eller associate. Siden dette kan føre til at alternativene ikke passer for alle, hadde vi *annet* som et alternativ. Dersom respondentene valgte *annet*, måtte de utdype stillingstittel i eget felt for å gå videre i undersøkelsen. En del av de som svarte *annet* har skrevet senior manager, senior revisormedarbeider eller andre titler. På bakgrunn av dette ser vi at vi kanskje burde stilt spørsmålet på en annen måte, eksempelvis tittel istedenfor nivå eller hatt flere predefinerte svaralternativer. Ved hjelp av de utdypende kommentarene på begge spørsmålene omkategoriserte vi respondentene etter beste evne, og unngikk med dette problemet med missing-verdier. Dersom vi har feilkategorisert noen av respondentene, kan dette være en feilkilde.

På noen av de andre spørsmålene har vi brukt *vet ikke* som svaralternativ. Blant annet er det brukt som et alternativ på spørsmålet om de eller selskapet de er ansatt i har mottatt krav eller måtte betale erstatning. De som har svart *vet ikke* på dette spørsmålet vil sannsynligvis være

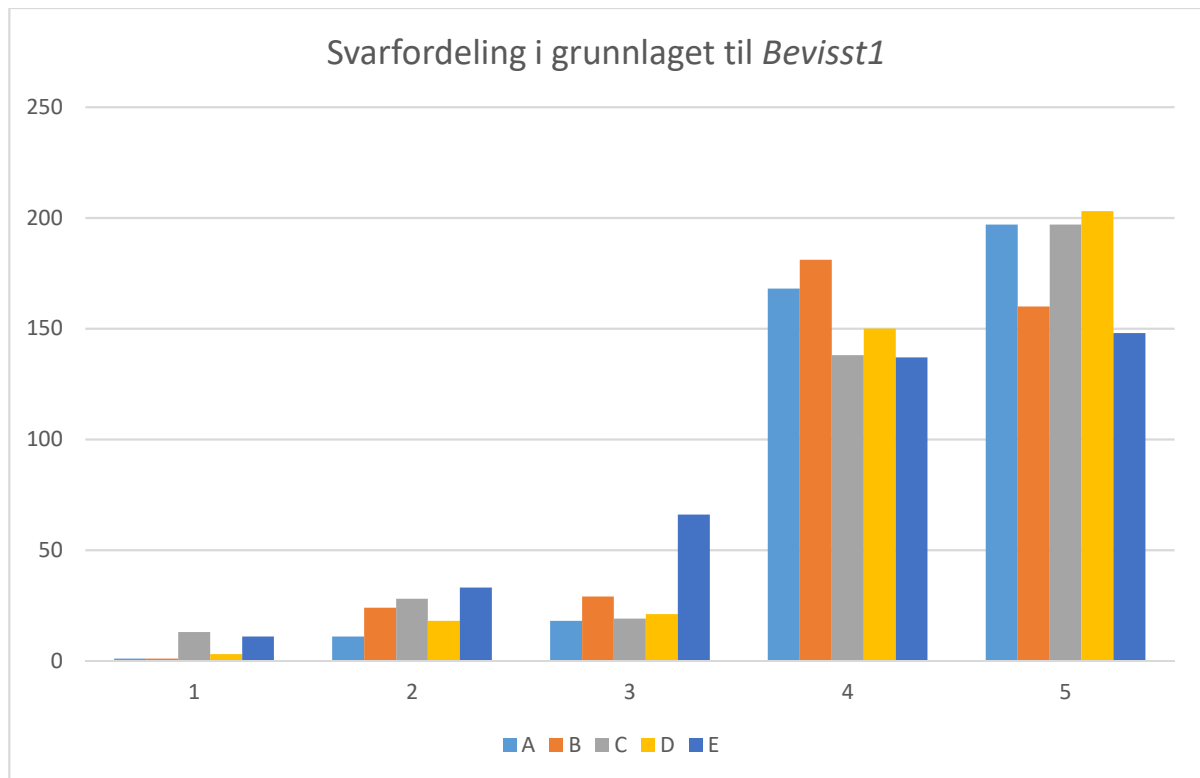
en blanding av de som har og ikke har mottatt krav. For å gjenspeile dette valgte vi å gi kategorien en verdi som ligger mellom verdiene for *ja* og *nei*. *Vet ikke* ble også brukt som et alternativ på spørsmålet om man har vært eller er oppdragsansvarlig. Her var det bare to respondenter som svarte *vet ikke*. Vi valgte å lage en dummyvariabel for de som hadde svart *ja*. En dummyvariabel er en dikotom variabel som består av tallene 0 og 1.

5.6 Konstruksjon av variabler

Det finnes som nevnt to typer variabler: uavhengig og avhengig. I vår oppgave vil den avhengige variabelen være et mål på bevissthet, mens de uavhengige variablene eksempelvis er kjønn, alder og utdanning.

5.6.1 Konstruksjon av avhengig variabel

Bevissthet er, som nevnt tidligere, vanskelig å måle. Spørreundersøkelsen inneholdt flere spørsmål som kan reflektere et mål på bevissthet. Hvert av disse spørsmålene utgjør en variabel. Spørsmålene hadde fem svaralternativer og variablene er derfor kategoriske/ordinale. Vi utførte en prinsippal komponentanalyse (PCA) for å se på hvorvidt noen av disse variablene kunne slås sammen (Hammervold, 2020). Hensikten bak dette var å beholde mest mulig av informasjonen. En PCA vil medføre en datareduksjon gjennom reduksjon av antall variabler, men kan fange opp store mengder av den totale variasjonen i variablene (Hammervold, 2020). Etter å ha gjennomført flere PCA-er og konstruert ulike variabler, endte vi opp med ett alternativ som var bedre enn de andre. Denne nye variabelen besto av svarene på fem av spørsmålene i undersøkelsen og vi har kalt denne variabelen *Bevisst1*. Den nye variabelen er kontinuerlig. Endringen fra ordinal til kontinuerlig variabel påvirker valget av regresjonsanalyse. Lineær regresjon forutsetter en kontinuerlig avhengig variabel, mens ordinal logistisk regresjon kan brukes når man har kategoriske variabler.

*Figur 1: Svarfordeling i grunnlaget til variabelen *Bevisst1**

Variabelen er illustrert i Figur 1 og består av følgende spørsmål:

- Hvor bevisst er du på at du/selskapet kan bli erstatningspliktig? (A)
- Når du reviderer, hvor bevisst er du over at handlingene dine kan medføre et erstatningsansvar? (B)
- Jeg er klar over når jeg kan bli erstatningspliktig (C)
- Jeg er klar over når selskapet kan bli erstatningspliktig (D)
- Jeg er godt kjent med regelverket rundt erstatningsansvar (E)

Spørsmål A og B omhandler hvor bevisst man er fra 1-5, mens spørsmål C, D og E omhandler hvor uenig eller enig man er i utsagnene.

```

. factor A B C D E, pcf
(obs=395)

Factor analysis/correlation
Method: principal-component factors
Rotation: (unrotated)
Number of obs = 395
Retained factors = 1
Number of params = 5

```

Factor	Eigenvalue	Difference	Proportion	Cumulative
Factor1	3.40037	2.70572	0.6801	0.6801
Factor2	0.69464	0.25658	0.1389	0.8190
Factor3	0.43806	0.16944	0.0876	0.9066
Factor4	0.26862	0.07031	0.0537	0.9603
Factor5	0.19831	.	0.0397	1.0000

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(10) = 1137.56$ Prob> $\chi^2 = 0.0000$

Factor loadings (pattern matrix) and unique variances

Variable	Factor1	Uniqueness
A	0.8208	0.3263
B	0.8413	0.2923
C	0.8576	0.2645
D	0.7997	0.3605
E	0.8025	0.3560

Tabell 1: Prinsipal faktoranalyse (PCA)

Den prinsipale komponentanalysen for *Bevisstl* i Tabell 1 viser at egenverdien til faktor 1 er 3,4 og at faktoren fanger opp 68 % av den totale variansen i variablene. Egenverdi er variansen som fanges opp av en faktor og det anbefales å benytte faktorer som har en egenverdi over 1 (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). Faktor 1 er den eneste faktoren med en egenverdi på over 1, og dette tyder på at de fem variablene våre måler det samme (Tjønndal, 2018). Vi har i tillegg beregnet en KMO-indeks (Kaiser-Meyer-Olkin), som gir et mål på hvor godt egnet variablene er for å bli slått sammen (Hammervold, 2020). KMO-en på disse er 0,799, som indikerer at de er godt egnet (Mooi, Sarstedt & Mooi-Reci, 2017), se vedlegg B. Vi har også kontrollert Cronbach's alpha og den er også tilfredsstillende, se vedlegg C. Den nye, konstruerte variabelen *Bevisstl* er derfor brukt i hovedanalysen, i stedet for de opprinnelige variablene A-E.

Et alternativ til den nye variabelen *Bevisst1* var å lage en ny variabel som består av gjennomsnittet av spørsmålene A, B, C, D og E, kalt *Bevisst2*. I likhet med *Bevisst1* er denne variabelen tilnærmet kontinuerlig. En PCA vil fange opp mer av variansen enn ved å bruke gjennomsnittet. I tillegg ser vi at *Bevisst1*-variabelen ga bedre resultater i analysen. Vi har derfor valgt å benytte *Bevisst1* i hovedanalysen. *Bevisst2* brukes istedenfor som en tilleggstest for å kontrollere robustheten til resultatene.

5.6.2 Konstruksjon av uavhengig variabel

I tillegg til konstruksjon av avhengig variabel, så vi på mulige kombinasjoner av uavhengige variabler. Variablene *MRR* (Master i regnskap og revisjon), *statsautorisert revisor* og *oppdragsansvarlig* handler alle om kompetanse. For å bli statsautorisert revisor må man ha fullført *MRR*, og man må være statsautorisert for å bli oppdragsansvarlig revisor. Vi undersøkte om disse kunne slås sammen til en bedre variabel ved hjelp av PCA. Sammenslåingen av *MRR* og statsautorisert revisor var den kombinasjonen som ga best resultat. Den nye variabelen kalles *kompetanse* og brukes i hovedanalysen. Vi vurderte også å slå sammen variablene alder og arbeidserfaring, men her var resultatene bedre uten sammenslåing. PCA-en for de to nye variablene ligger som vedlegg D.

Vi ønsket å undersøke om det var forskjeller mellom partnere og andre, og lagde derfor en dummyvariabel for dette. Denne dummyvariabelen tok utgangspunkt i variabelen *nivå*. I vårt tilfelle er partner 1 og andre er 0. Vi har valgt å bruke denne variabelen i hovedanalysen fordi den ga mer signifikante resultater.

5.7 Korrelasjonsmatrise

Korrelasjon er et matematisk mål på sammenhengen mellom to variable størrelser (Ringdal, 2018). Vi har tatt i bruk Spearman's korrelasjon for å måle om noen av våre variabler samvarierer. Dette har vi gjort for å unngå å ta med to spørsmål som måler nesten det samme eller som korrelerer i stor grad, fordi det vil gi et resultat som ikke er til å stole på. Tabellen nedenfor viser korrelasjonskoeffisienten til våre variabler. Koeffisienten kan være mellom -1 og 1, der en verdi på 0 angir at det ikke er noen korrelasjon. Jo nærmere tallet er 1 eller -1, jo sterkere er sammenhengen (Ringdal, 2018). Fortegnet viser om korrelasjonen er positiv eller

negativ. Korrelasjon vil ikke nødvendigvis bety at det er kausalitet, altså årsak-virkningssammenheng.

Ut fra korrelasjonsmatrisen i Tabell 2 ser vi at *alder* og *arbeidserfaring* korrelerer sterkt. Dette er naturlig, da økt arbeidserfaring stort sett betyr økt alder. Tallene fra våre undersøkelser viser at disse korrelerer med mer enn 0,7, som etter Ringdal (2018) er grensen for at det anses som høy korrelasjon. Sammenhengen mellom *arbeidserfaring* og *alder* er signifikant. I tillegg korrelerer både *alder* og *arbeidserfaring* med variabelen *partner*. Vi har en hypotese om partnere, og ønsker derfor å beholde denne variabelen. Derfor har vi valgt å fjerne både *alder* og *arbeidserfaring* fra videre analyser. Korrelasjonsmatrisen viser også at *oppdragsansvarlig* og *partner* korrelerer sterkt positivt. Vi har derfor også valgt å fjerne *oppdragsansvarlig* i videre analyser.

I tillegg til korrelasjonsmatrisen har vi kontrollert om variablene korrelerer for mye gjennom variansinflasjonsfaktor-test (VIF), se mer om dette i delkapittel 7.1.1 Multikollinearitet.

	Bevisst1	mann	mottatt_krav	diskusjon	partner	kompetanse	alder	utdanning	big5	arbeidserfaring	oppdragsanvning
Bevisst1	1.0000										
mann	0.1765*	1.0000									
mottatt_krav	-0.1082*	-0.1264*	1.0000								
diskusjon	0.6126*	0.1586*	-0.1441*	1.0000							
partner	0.5169*	0.3780*	-0.3263*	0.4705*	1.0000						
kompetanse	0.3414*	0.1955*	0.0047	0.3001*	0.4749*	1.0000					
alder	0.5023*	0.2734*	-0.2573*	0.4682*	0.7014*	0.4433*	1.0000				
utdanning	-0.0383	0.0365	0.1624*	-0.0395	0.0217	0.4813*	-0.0757	1.0000			
big5	-0.3664*	-0.1286*	0.4976*	-0.3666*	-0.5738*	-0.1895*	-0.5930*	0.2802*	1.0000		
arbeidserfaring	0.4970*	0.2887*	-0.2424*	0.4715*	0.7114*	0.5079*	0.9451*	-0.0180	-0.5616*	1.0000	
oppdragsanvning	0.4907*	0.3650*	-0.2834*	0.4606*	0.8193*	0.4678*	0.6784*	0.0116	-0.5172*	0.6990*	1.0000

Tabell 2: Korrelasjonsmatrise. * $p < 0.05$

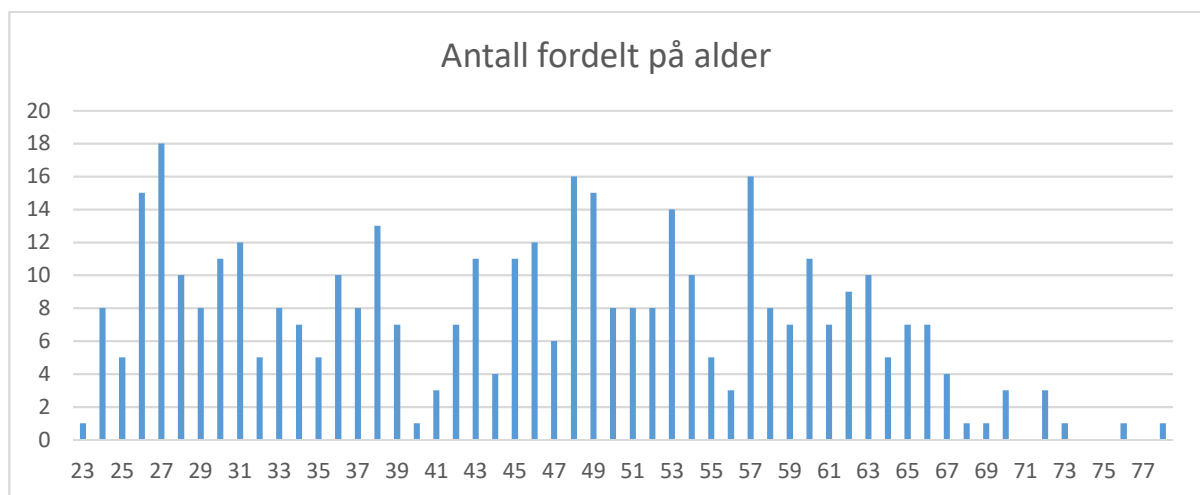
5.8 Deskriptiv statistikk

Denne delen av oppgaven vil gi en oversikt over relevant informasjon og karakteristika fra vårt datagrunnlag. Tabell 3 viser fordelingen av kjønn og arbeidssted.

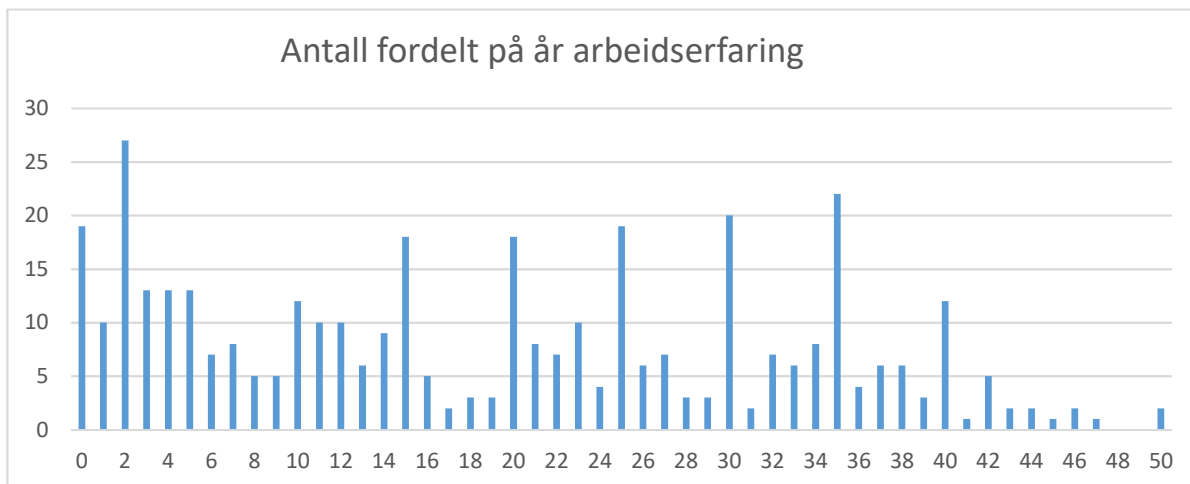
	Antall	Prosent
Menn	284	72 %
Kvinner	111	28 %
Ansatt i Big5	156	39 %
Ikke ansatt i Big5	239	61 %

Tabell 3: Fordeling kjønn og arbeidssted

Utvalget vårt består av respondenter fra 23 til 78 år. Gjennomsnittlig alder er 45 år, mens gjennomsnittlig arbeidserfaring er 19 år. Det er to personer som har jobbet med revisjon i 50 år, som er høyeste antall år arbeidserfaring. I motsatt ende ser man at det er 19 respondenter som har jobbet under ett helt år (0 år). Figur 2 og Figur 3 under viser antall respondenter fordelt på alder og arbeidserfaring.

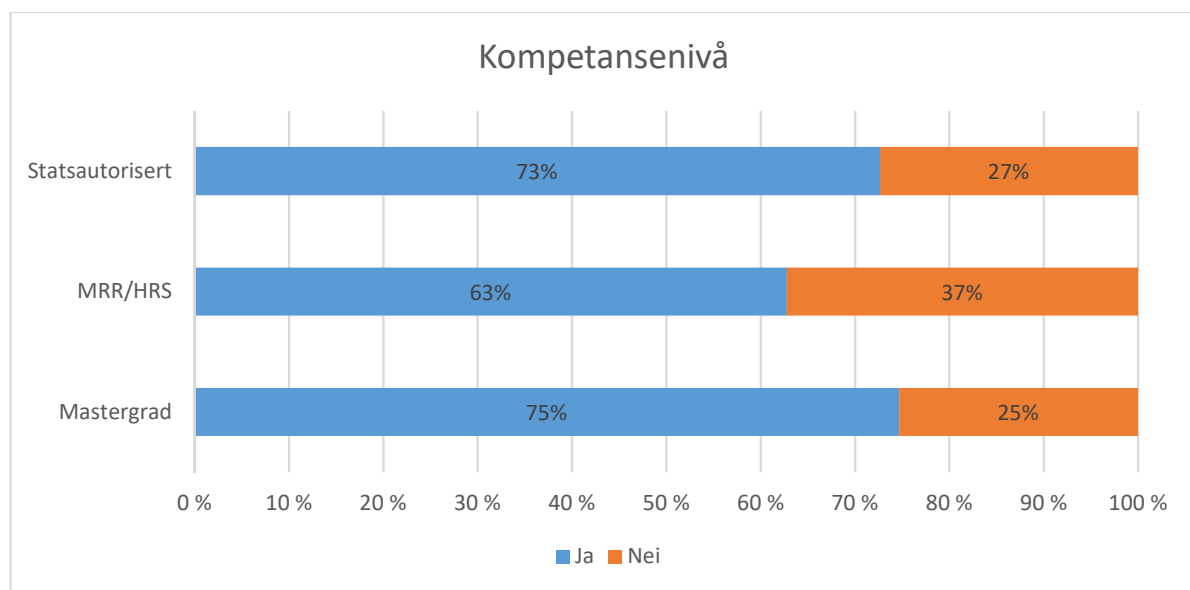

Figur 2: Antall respondenter fordelt på alder

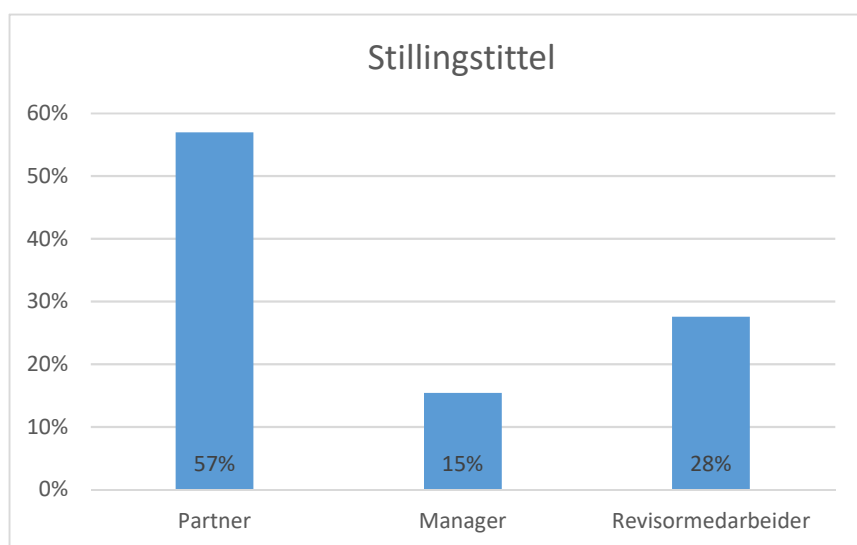

Figur 3: Antall respondenter fordelt på arbeidserfaring

Figur 4 nedenfor viser fordeling av hva respondentene har svart på ulike bakgrunnsspørsmål. Alle disse spørsmålene omhandler kompetansenivå. Figuren viser at det er et høyt nivå av kompetanse i utvalget.

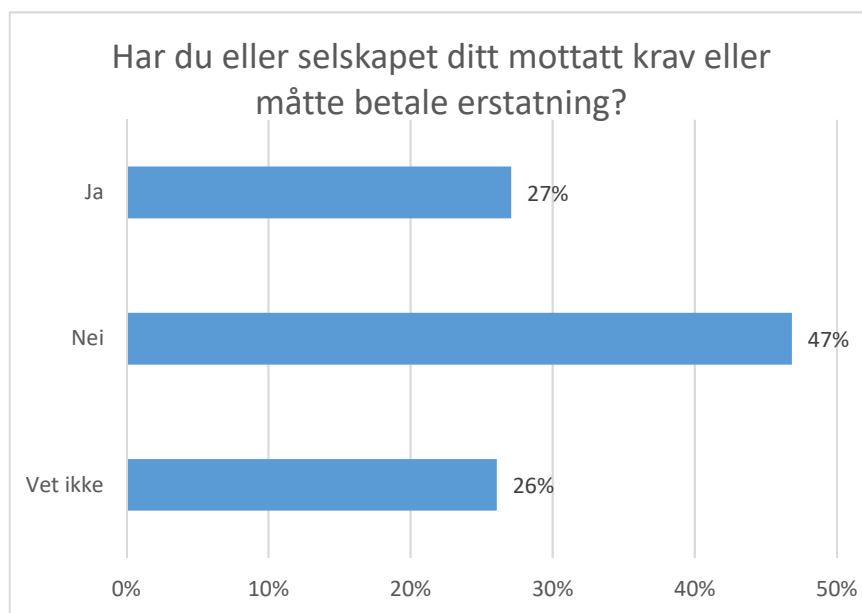

Figur 4: Kompetansenivå

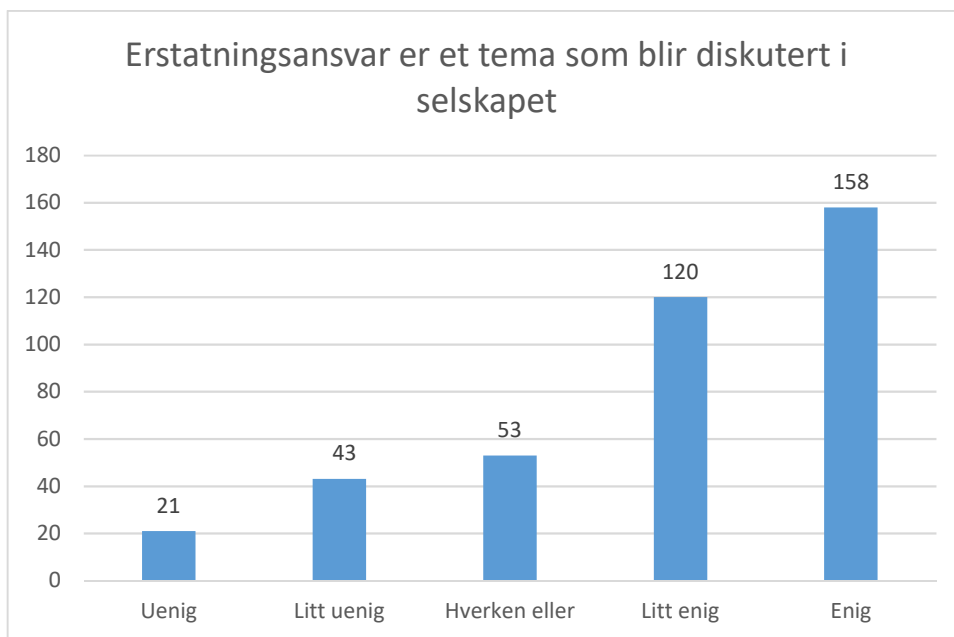
Figur 5: Fordeling per stillingstittel

Figur 5 ovenfor viser at over halvparten av respondentene i utvalget vårt er partnere, mens det er færrest managere som har svart. Videre i oppgaven fokuseres det hovedsakelig på partner mot ikke-partner, som har en jevnere fordeling.

Figur 6: Svar på spørsmålet om man har mottatt erstatningskrav

Vi ser av Figur 6 på forrige side at mange ikke vet om selskapet har mottatt krav eller ikke. Formuleringen av spørsmålet legger opp til at man kan svare ja på at selskapet har mottatt krav uten at man selv har jobbet i selskapet mens sakene foregikk. Dette kan ha ført til at mange derfor valgte å svare *vet ikke* istedenfor *nei*, siden spørsmålet ikke er avgrenset i tid. En del valgte å gi tilbakemeldinger gjennom kommentarfeltet til slutt i undersøkelsen. Her var det flere som kommenterte at de hadde mottatt krav om erstatning, men at disse ikke hadde ført frem og de derfor ikke hadde måtte betale erstatning.

Figur 7: Svarfordeling på om man har diskutert erstatningsansvar

På spørsmålet om man diskuterer erstatningsansvaret, er utvalget mer delt, som vist i Figur 7 over. Dette kan tyde på at det er ulik praksis hos de forskjellige revisjonsselskapene.

Tabell 4 nedenfor viser grunnleggende statistikk for de ulike variablene vi har studert i våre analyser. Denne viser blant annet gjennomsnitt og de ulike prosentilene (P10, P25, P50, P75, P90) for hver variabel. Som nevnt tidligere er *Bevisst1* og *Kompetanse* er, konstruert ved hjelp av PCA. *Bevisst2* er konstruert ved å bruke gjennomsnittet av A-E.

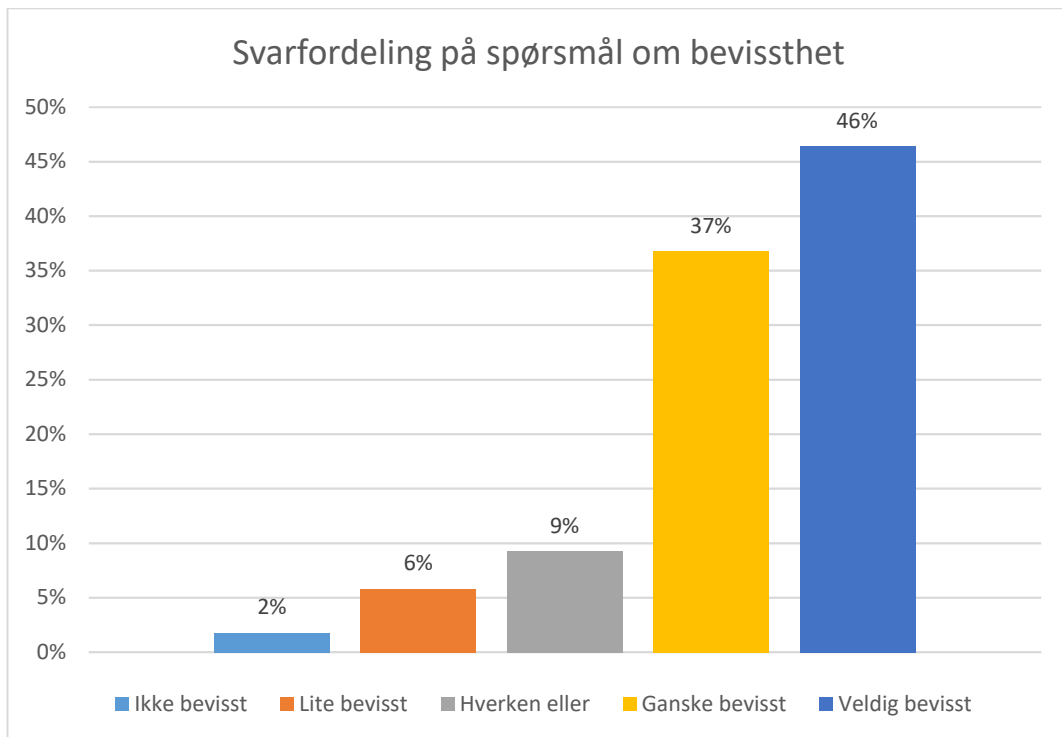
Variabel	Gjennomsnitt	Min	Max	Standardavvik	P10	P25	P50/Median	P75	P90
Avhengige variabler									
A	4,3899	1	5	0,7265	4	4	4	5	5
B	4,2025	1	5	0,8397	3	4	4	5	5
C	4,2101	1	5	1,0417	2	4	4	5	5
D	4,3468	1	5	0,8362	3	4	5	5	5
E	3,9569	1	5	1,0619	2	3	4	5	5
Bevisst1	2,18e ⁻⁰⁹	-4,4455	1,0444	1,0000	-1,2959	-0,5503	0,1953	0,8222	1,0444
Bevisst2	4,2233	1,4	5	0,6965	3,2	4	4,4	4,8	5
Uavhengige variabler									
Mann	0,7189	0	1	0,4500	0	0	1	1	1
Mottatt krav	0,8025	0	2	0,8378	0	0	1	2	2
Diskusjon	3,8886	1	5	1,1997	2	3	4	5	5
Partner	0,5696	0	1	0,4957	0	0	1	1	1
Kompetanse	-6,19e ⁻⁰⁹	-1,7573	0,8299	1,0000	-1,7573	-0,5161	0,8299	0,8299	0,8299
Utdanning	2,7443	1	3	0,4425	2	2	3	3	3
Big5	0,3949	0	1	0,4895	0	0	0	1	1
Alder	45,4076	23	78	13,2652	27	33	46	57	63
Arbeidserfaring	18,9292	0	50	13,3289	2	6	19	30	37
Oppdragsansvarlig	0,64050	0	1	0,4805	0	0	1	1	1

Tabell 4: Deskriptiv statistikk for alle variabler

6. Analyse

Vårt forskningsspørsmål i denne oppgaven er «**Hvor bevisste er revisorer på erstatningsansvaret og hvilke faktorer påvirker denne bevisstheten?**». I dette kapitlet går vi gjennom resultatene fra analysen og kommenterer hver enkelt hypotese, før vi utdyper i en drøftelse og andre funn. Hypotesene ble presentert i delkapittel 3.4. Tabell 5 viser den lineære regresjonen som er vår hovedanalyse. Videre i kapitlet vil vi henvise til denne.

Vi ser at revisorer generelt er svært bevisste. Dette vises godt i Figur 8, der man ser prosentvis fordeling av svarene på spørsmålene om bevissthet i undersøkelsen. Her ser vi at flertallet har svart at de er ganske eller veldig bevisste, mens svært få har svart at de ikke er bevisste.

Figur 8: Svarfordeling på alle spørsmålene om bevissthet

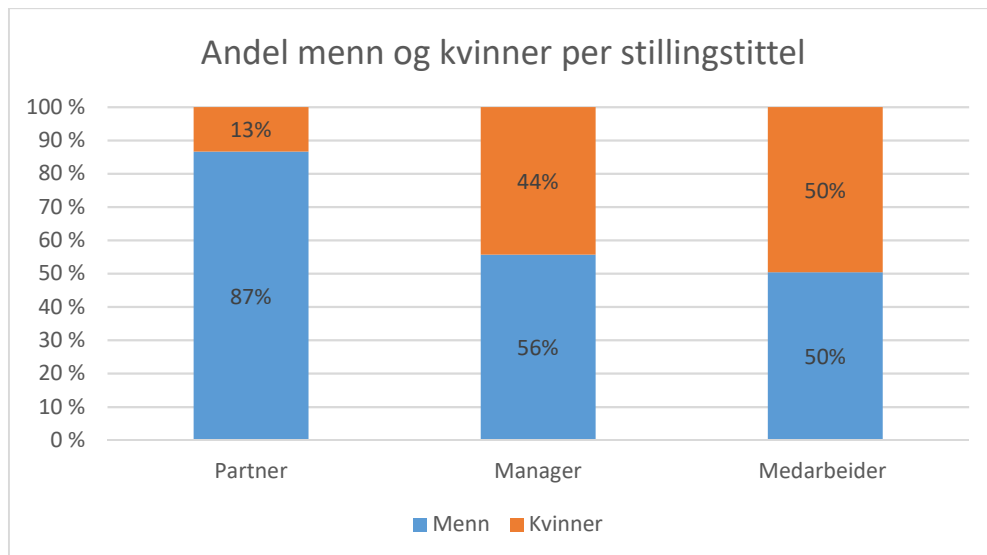
6.1 Resultater fra hovedanalyse

Linear regression							
Bevisst1	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Intervall]	Sig
mann	.05	.094	0.53	.596	-.135	.235	
mottatt_krav	.086	.047	1.82	.07	-.007	.179	*
diskusjon	.391	.044	8.89	0	.304	.477	***
partner	.357	.109	3.28	.001	.143	.571	***
kompetanse	.215	.056	3.84	0	.105	.325	***
utdanning	-.288	.104	-2.77	.006	-.493	-.084	***
big5	-.138	.1	-1.38	.168	-.335	.058	
Constant	-.982	.332	-2.95	.003	-1.636	-.328	***
Mean dependent var		0.000	SD dependent var		1.000		
R-squared		0.503	Number of obs		395		
F-test		38.976	Prob > F		0.000		
Akaike crit. (AIC)		859.443	Bayesian crit. (BIC)		891.274		
*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$							

Tabell 5: Hovedanalyse

6.1.1 Hypotese 1

I vårt datamateriale er det en stor overvekt av menn. Skjevfordelt kjønnsbalanse har vært et problem innen revisjonsbransjen over lengre tid og det arbeides for å få flere kvinner i toppen (Hanstad, 2012). Kjønnsfordelingen er relativt jevn blant de som ikke er partnere, se Figur 9. Forskjellen i kjønnsfordelingen blant partnere i vårt utvalg anses ikke å være et problem, fordi utvalget representerer virkeligheten der kun 2 av 10 partnere i store selskaper er kvinner (Revisjon og regnskap, 2020).

Figur 9: Andel menn og kvinner per stillingstittel i vårt utvalg

Hovedanalysen viser at p-verdien til variabelen *mann* er veldig høy, som betyr at det er høy sannsynlighet for å gjøre feil dersom vi forkaster nullhypotesen. Vi beholder dermed nullhypotesen om at kjønn ikke har en statistisk påvirkning på bevisstheten. Teorien sier at kvinner er mer risikoaverse enn menn og at kvinner er mer risikobeviste når det gjelder økonomi. Ut fra dette kunne man tro at dette også skulle gjøre seg gjeldende når det kommer til bevissthet rundt erstatningsansvar. Forskning på bilkjøring viser derimot små forskjeller mellom kjønn, noe som stemmer bedre med vårt resultat.

Konklusjon: Vi kan ikke bekrefte hypotesen om at menn er mindre bevisste på erstatningsansvaret enn kvinner.

6.1.2 Hypotese 2

Variabelen *mottatt_krav* er svar på spørsmålet om man personlig eller selskapet har mottatt krav eller betalt erstatning. Svaralternativene var *ja*, *nei* og *vet ikke*. Denne variabelen har en noe positiv koeffisient, som kan tolkes som at de som har mottatt krav er mer bevisste på erstatningsansvaret. Dette stemmer overens med den kognitive feilkilden som kalles tilgjengelighetstendensen. Teorien baserer seg på hvor ofte noe har skjedd eller dukket opp i tankemønsteret vårt, og at dette påvirker hvordan vi vurderer sannsynligheten for at noe vil skje. De som har mottatt krav eller betalt erstatning vil kunne vurdere risikoen for fremtidige

krav som høyere enn andre. Den kognitive feilkilden tilsier derfor at de som svarte *ja* på dette spørsmålet skulle være mer bevisste. Våre resultater viser derimot at p-verdien ikke er signifikant på et 0,05-signifikansnivå. P-verdien er 0,07, som vil si at den er svakt signifikant. Det er altså en svak statistisk sammenheng mellom de som har mottatt krav og økt bevissthet. Vårt spørsmål tar ikke hensyn til når kravet om eller betaling av erstatning har skjedd, om det er nylig eller veldig lenge siden. Mange av de som har svart *ja* har lang arbeidserfaring og det er derfor mulig at det er mange år siden de mottok erstatningskrav. Dette kan føre til at tilgjengelighetstendensen ikke lengre er aktuell.

Konklusjon: Vi kan delvis bekrefte hypotesen om at de som har mottatt krav om erstatning er mer bevisste på erstatningsansvaret.

6.1.3 Hypotese 3

Variabelen *diskusjon* er et tall fra 1 til 5 ut fra hvor enig man er i utsagnet «Erstatningsansvar er et tema som blir diskutert i selskapet». Variabelen har en signifikant p-verdi på 0,00 og har positiv koeffisient, noe som betyr at vi kan forkaste nullhypotesen om at det ikke er en sammenheng mellom diskusjon og bevissthet. Resultatet fra denne hypotesen stemmer overens med tilgjengelighetstendensen, som også ble diskutert som kognitiv feilkilde under hypotese 2. Selv om man ikke husker at det har vært erstatningssaker i bedriften, vil diskusjon om temaet kunne påvirke hvordan man vurderer sannsynligheten for at det kan skje i fremtiden. Hvor ofte det diskuteres og hvordan konsekvensene for erstatningsansvar fremstilles er eksempler på faktorer som kan forsterke denne tendensen.

Konklusjon: Diskusjon om erstatningsansvar fører til økt bevissthet.

6.1.4 Hypotese 4

Hovedanalysen viser at *partner* er signifikant med en positiv koeffisient, som vil si at partnere er mer bevisste enn ikke-partnere. Som en tilleggstest har vi kjørt samme regresjon, men med variabelen *nivå* istedenfor *partner*. Tilleggstesten med bruk av nivå-variabelen ligger som vedlegg E. Nivå-variabelen inneholder kategoriene partner, manager og medarbeider, rangert fra høyest til lavest nivå. Her ser vi at jo høyere nivå man er på, jo mer bevisst er man. Basert

på begge disse analysene kan vi bekrefte hypotesen om at partnere er mer bevisste enn de med lavere stillingstitler.

Konklusjon: Partnere er mer bevisste enn de med lavere stillingstitler.

6.1.5 Hypotese 5

Kompetanse-variabelen er signifikant med en p-verdi på 0,00. Denne variabelen er konstruert basert på spørsmålene om man har fullført MRR/HRS og er statsautorisert revisor. Vi kan forkaste nullhypotesen og konkludere med at det er en statistisk sammenheng mellom kompetanse og bevissthet. Vi ser av koeffisienten at det er en positiv sammenheng, der økt kompetanse gir økt bevissthet.

Mennesker kan bli påvirket av Dunning-Kruger-effekten. De med mindre kunnskap eller lave ferdigheter kan ha vurdert seg selv bedre enn de egentlig er. Det vil si at disse potensielt har vurdert seg selv til å ha like høy eller høyere bevissthet som de med mer kunnskap eller ferdigheter, selv om det ikke nødvendigvis er tilfellet. Dette vil kunne redusere forskjeller i resultatene mellom de med lav kunnskap og de med høy kunnskap. Siden de med lav kunnskap oftere overvurderer seg selv enn de med høy kunnskap, vil de kunne vurdere seg selv likt selv om det egentlig er forskjeller mellom gruppene. Teorien om Dunning-Kruger-effekten tilsier at effekten av kompetanse derfor kan være større i virkeligheten enn våre resultater viser.

Konklusjon: Økt kompetanse øker bevisstheten rundt erstatningsansvaret.

6.1.6 Kontrollvariabler

Hovedanalysen inkluderer to kontrollvariabler; *utdanning* og *Big5*. Analysen viser at *utdanning* har en signifikant negativ påvirkning på bevisstheten. Ut fra dette kan vi si at jo høyere utdanning man har, jo mindre bevisst blir man på erstatningsansvaret. P-verdien til *Big5* er 0,168 og ikke signifikant. Vi kan derfor ikke si at det er en statistisk sammenheng mellom det å jobbe i store selskap og å være bevisst på erstatningsansvaret. Vi har ikke undersøkt om noen har gått fra et stort til et lite selskap eller omvendt i løpet av sin karriere. Det er mulig at dette kan være med på å påvirke bevisstheten.

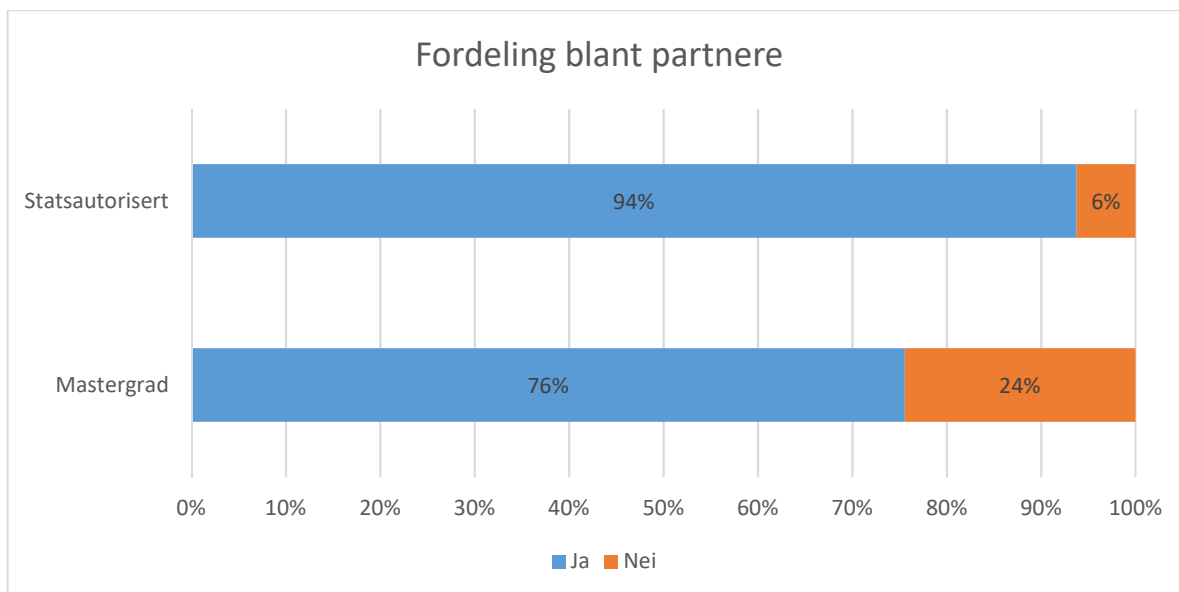
6.1.7 Oppsummering av hypoteser

	Hypotese	Konklusjon
H1	Menn er mindre bevisste på erstatningsansvaret enn kvinner	Ikke bekreftet
H2	De som har mottatt krav om erstatning er mer bevisste på erstatningsansvaret	Delvis bekreftet
H3	Diskusjon om erstatningsansvar fører til økt bevissthet	Bekreftet
H4	Partnere er mer bevisste enn de med lavere stillingstitler	Bekreftet
H5	Økt kompetanse øker bevisstheten rundt erstatningsansvaret	Bekreftet

Tabell 6: Konklusjon på hypotesene

6.2 Drøfting

Respondentene i vårt utvalg rangerer i stor grad sin egen bevissthet som høy. Det er vanskelig å si om dette betyr at revisorer faktisk er svært bevisste eller om de er påvirket av den kognitive feilkilden overkonfidens. Som nevnt handler overkonfidens om at mennesker overvurderer egne evner eller ferdigheter. Våre respondenter kan ha vært overkonfidente når det gjelder egen bevissthet og dermed svart at de er mer bevisste enn hva som egentlig er tilfelle. Dette er en feilkilde som det er vanskelig å kontrollere for siden bevissthet er subjektivt. Dette kan ha påvirket resultatene i vår analyse, slik at disse viser en høyere bevissthet enn hva som er reelt.

Figur 10: Mastergrad og statsautorisasjon blant partnere

Analysen viser at det å være partner og ha høyere kompetanse bidrar til høyere bevissthet. Dette stemmer overens med forskningen på frikjøring, der erfaring og kunnskap fører til en bevisstgjøring av risikoen. Det er krav til høyere utdanning for å bli statsautorisert, og i vårt utvalg er 94 % av partnerne statsautorisert, som vist i Figur 10. Samme figur viser også at 76 % av partnerne har mastergrad. De fleste som blir partnere har dermed et godt kompetansegrunnlag. I dag er det krav om mastergrad for å bli statsautorisert revisor, men som figuren viser er det færre partnere som har mastergrad enn som er statsautoriserte revisorer. Årsaken til dette er antageligvis overgangen fra registrert revisor til statsautorisert revisor som følge av den nye revisorloven.

I følge vår analyse påvirker utdanning bevisstheten i negativ retning. Dette stemmer ikke overens med teorigrunnlaget. I utgangspunktet trodde vi at utdanning og kompetanse skulle ha samme påvirkning på bevisstheten, fordi de inneholder mange av de samme elementene. MRR er en mastergrad, og man må ha høyere utdanning for å få statsautorisasjon. Analysen viser at kompetansevariabelen har en positiv effekt, mens utdanningsvariabelen viser en negativ effekt. Det kan være naturlig at de med MRR er mer bevisste på erstatningsansvaret enn de med andre mastergrader, fordi de som har MRR har spesifisert seg mer innenfor revisjon. Tolkningen av variabelen *utdanning* tilsier at de med mastergrad har lavere bevissthet

enn de med bachelorgrad. Det er likevel vanskelig å si noe konkret om hva som kan være årsaken til at disse resultatene trekker i motsatt retning.

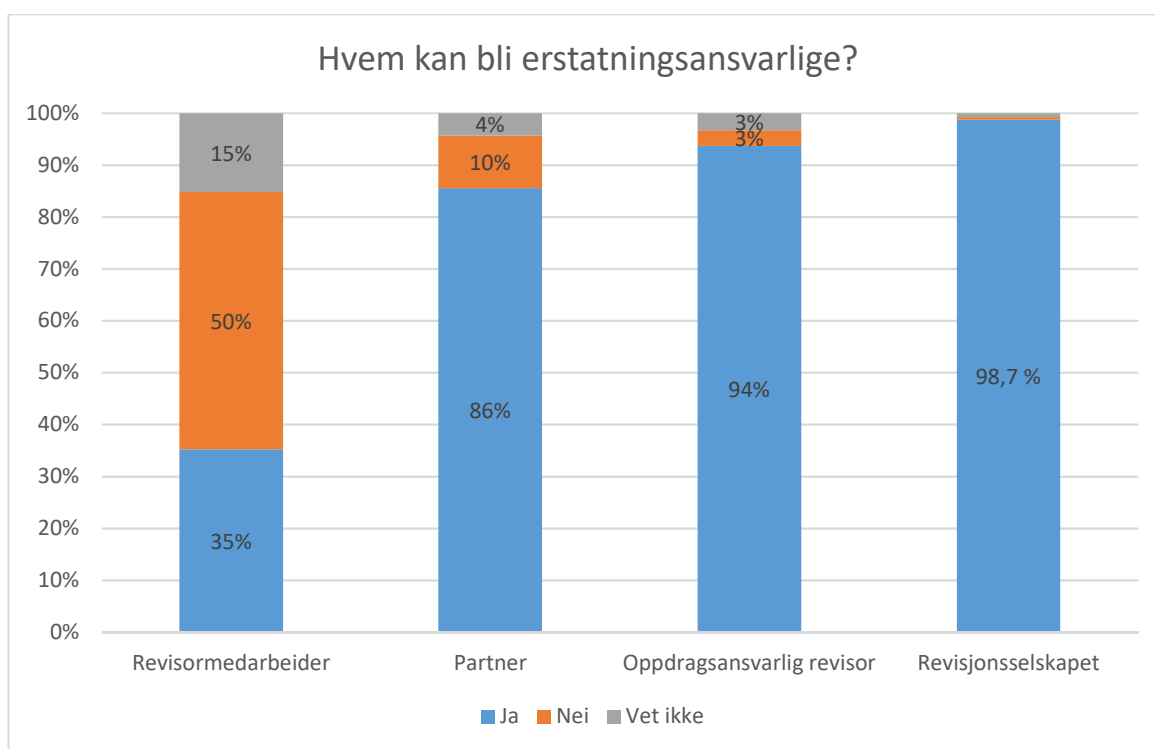
Analysen viser at vi har fire variabler som er signifikante, samt en variabel med svak signifikans. Det betyr at selv om man kontrollerer for de andre variablene, så bidrar hver enkelt variabel til økt bevissthet. For eksempel er variabelen *partner* fortsatt signifikant når vi har kontrollert for *diskusjon*, *kompetanse* og *utdanning*. Dette betyr at det er en eller flere andre faktorer som bidrar til økt bevissthet for partnere, eksempelvis at partnere har mer ansvar enn ansatte på lavere nivå.

Kompetanse-variabelen består som nevnt tidligere av om man har fullført MRR eller er statsautorisert. Dette kan vi tolke dithen at disse variablene bidrar til at man blir mer bevisst på erstatningsrisiko. Revisorer bør derfor ha et ønske om å øke egen kompetanse og holde seg faglig oppdatert med den hensikt å redusere egen erstatningsrisiko. Andre økninger av kompetanse kan antas å ha samme effekt, eksempelvis andre autorisasjoner, interne kurs, seminarer eller lignende. Dette er likevel ikke sikkert, siden utdanning i vår analyse viser en negativ effekt på bevisstheten. Selskapene kan ha nytte av de samme tiltakene for kompetanseheving som revisor personlig. Revisjonsselskaper har ofte kompetansekrav når de ansetter nye revisorer, noe som ut fra dette kan være med på å redusere selskapets risiko. Resultatene våre viser også at diskusjon om erstatningsansvaret gjør revisorer mer bevisste. Diskusjon om erstatningsansvaret kan gjøres formelt gjennom for eksempel kurs og seminarer eller som en uformell diskusjon i lunsjen. Det kan tenkes at man potensielt kan oppnå synergieffekter ved å øke kompetansen samtidig som man diskuterer erstatningsansvar. Ressurser som revisor og selskapene benytter til tiltak for å øke bevisstheten kan lønne seg, ved at de potensielt kan unngå fremtidige erstatningskrav eller andre negative konsekvenser.

6.2.1 Hvem kan bli erstatningspliktig?

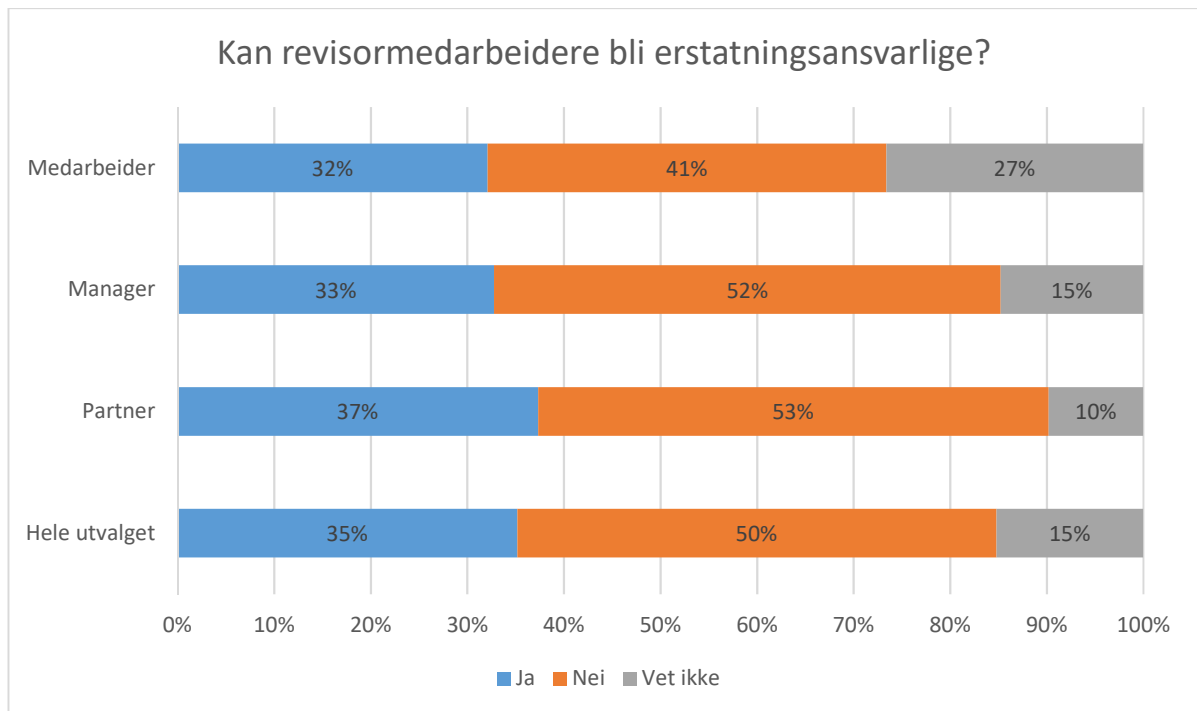
Siste spørsmålet i undersøkelsen var «Hvem kan bli erstatningsansvarlig?». Hensikten var å undersøke om respondentene hadde kunnskap om reglene rundt erstatningsansvar. Respondentene måtte svare for medarbeidere, partnere, oppdragsansvarlige og revisjonsselskapet, og det var tre svaralternativer *ja*, *nei* og *vet ikke*.

Revisorloven er tydelig på at oppdragsansvarlig revisor og revisjonsselskapet kan bli erstatningsansvarlige, og vi trodde i utgangspunktet at alle ville svare korrekt her. De aller fleste har svart at oppdragsansvarlig revisor og revisjonsselskapet kan bli ansvarlige, med henholdsvis 94 % og 99 %, se Figur 11. Det er derimot 3 % av utvalget som har svart at oppdragsansvarlig revisor ikke kan bli erstatningspliktig, mens siste 3 % har svart *vet ikke*. Det var flest partnere som svarte feil (*nei*) på dette spørsmålet, mens usikkerheten (*vet ikke*) var størst blant revisormedarbeidere. Generelt er medarbeiderne mest usikre på hvem som kan bli erstatningspliktige. Når det gjelder revisjonsselskapet er det bare 5 av de 395 respondentene har svart *nei* eller *vet ikke*, mens de resterende har svart korrekt. Dette tyder på at de fleste har kontroll på reglene som gjelder selskapet.

Figur 11: Svarfordeling på spørsmålet om hvem som kan bli erstatningsansvarlige

Undersøkelsene våre viser at det er størst usikkerhet rundt om revisormedarbeidere kan bli erstatningspliktige, se Figur 12. Her er det 15 % av det totale utvalget som har svart at de ikke vet. Andelen som har svart *vet ikke* blant revisormedarbeiderne er derimot høyere enn i det totale utvalget. Halvparten av respondentene har svart at revisormedarbeidere ikke kan bli erstatningspliktige, mens 35 % har svart *ja* til dette.

Figur 12: Respons på spørsmålet om revisormedarbeidere kan bli erstatningspliktige

Hva er fasiten på disse spørsmålene om hvem som kan bli erstatningspliktige? I revisorloven § 11-1 (2021) om erstatningsansvar er det kun oppdragsansvarlig revisor og revisjonsselskapet som er nevnt. Ut fra denne ordlyden kan ikke revisormedarbeidere og partnere bli erstatningsansvarlige. Men så enkelt er det ikke; erstatningsansvaret etter den alminnelige erstatningsretten gjelder for alle. Derfor kan alle bli erstatningsansvarlige, og fasiten er *ja* på alle fire spørsmålene. Dette forutsetter riktignok at vilkårene i den alminnelige erstatningsretten er oppfylt.

Vårt utvalg viser at det er forskjeller i hvem som tror de kan bli erstatningsansvarlige og ikke, mot hvem som faktisk kan bli det. Konsekvensene av dette kan være at man kan bli erstatningspliktige, når man selv tror man ikke kan det. Det er svært få ansvarsaker som ender med dom (Granvang, 2012). Hvem som faktisk blir erstatningspliktige i praksis er det derfor vanskelig å si noe om, da dette er avhengig av omstendighetene.

Tidlig i undersøkelsen skrev vi at revisorloven og revisjonsstandarder definerer når man kan bli erstatningspliktig. Dette kan ha forårsaket usikkerhet rundt grunnlaget for vårt siste spørsmål. Vi fikk tilbakemeldinger fra respondentene gjennom kommentarfeltet om at det er

vanskelig å vite hvem som kan bli erstatningspliktige, fordi det er avhengig av flere ulike forhold og regulert i ulike lover. Et ytterligere usikkerhetsmoment er at den nye revisorloven åpner opp for at Finanstilsynet kan gi overtredelsesgebyr/sanksjoner til alle fysiske personer. Dette anses ikke som en erstatning, men kan ha påvirket svarene til respondentene. Vi ser at vi burde vært mer presise ved utforming av dette spørsmålet. Usikkerheten rundt rettsgrunnlaget kan særlig ha påvirket svarene som omhandler revisormedarbeidere og partnere, siden disse ikke er konkret nevnt i revisorloven.

7. Tilleggstester

Selv om man har signifikante resultater, betyr ikke det nødvendigvis at man har en god modell (Tuftes, 2000). For å sikre at regresjonsmodellen er god bør man teste forutsetningene og hvor robuste resultatene er.

7.1 Test av forutsetninger

Det er flere forutsetninger som ligger til grunn for lineær regresjon. Disse forutsetningene er linearitet, riktig spesifisering av modell, lav multikollinearitet, homoskedastisitet, autokorrelasjon og normalfordelte feilledd (Tjønndal, 2018). Autokorrelasjon er ikke et problem fordi vi har tverrsnittdata. Normalitet kan være et problem, men vi antar at feilleddene er normalfordelte. Heteroskedastisitet kan også være et problem i lineær regresjon. Dette løses ved å bruke robuste standardfeil, noe vi bevisst bruker i våre analyser. Utvalget vårt er tilfeldig og observasjonene er dermed uavhengige av hverandre. Vi anser 395 svar som et tilstrekkelig utvalg. Vi vil gjennomgå test av multikollinearitet, linearitetsforutsetninger og spesifisering av modellen.

7.1.1 Multikollinearitet

Multikollinearitet er når to variabler korrelerer så mye at det blir overflødig å bruke begge (Tjønndal, 2018). Perfekt kollinearitet bryter med regresjonsforutsetningene (Tjønndal, 2018). Vi har kontrollert for multikollinearitet ved å se på de bivariate korrelasjonene, altså variansinflasjonsfaktor (VIF) på variablene (Tjønndal, 2018). En VIF-verdi over 10 kan være problematisk (UCLA, 2021). Vedlegg F viser at alle våre variabler har en VIF-verdi under dette nivået.

7.1.2 Linktest

For at analysen skal gi et godt resultat er det viktig at man ikke har spesifikasjonsfeil. Spesifikasjonsfeil er om man har utelatt relevante uavhengige variabler eller inkludert variabler som er irrelevante (Tjønndal, 2018). Man må tenke gjennom hvilke variabler som logisk kan påvirke den avhengige variabelen. Linktest tester både for spesifikasjonsfeil og troverdigheten til linearitetsforutsetningen (UCLA, 2021; Tjønndal, 2018). Modellen anses

som riktig spesifisert når *hat* er signifikant på 5 % nivå, og *hatsq* ikke er signifikant på 5 % nivå (UCLA, 2021). Resultatet av linktesten i Tabell 7 viser at modellen vår ikke oppfyller disse forutsetningene, fordi *hatsq* er signifikant.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	395
Model	202.921216	2	101.460608	F(2, 392)	=	208.15
Residual	191.078779	392	.487445864	Prob > F	=	0.0000
Total	393.999995	394	.999999988	R-squared	=	0.5150
				Adj R-squared	=	0.5126
				Root MSE	=	.69817

Bevisst1	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_hat	.8935431	.0605554	14.76	0.000	.7744891	1.012597
_hatsq	-.209886	.0685668	-3.06	0.002	-.3446907	-.0750814
_cons	.1053967	.0491892	2.14	0.033	.0086891	.2021043

Tabell 7: Linktest av hovedanalysen

7.1.3 RESET-test

Siden resultatene av linktesten viser at forutsetningen ikke er oppfylt, har vi kjørt Ramsey's regression equation specification error test (RESET-test). Denne tester troverdigheten til linearitetsforutsetningen (Tjønndal, 2018). Resultatene i Tabell 8 viser at modellen vår heller ikke i denne testen oppfyller kravene til forutsetningene for lineær regresjon.

Ramsey RESET test using powers of the fitted values of Bevisst1	
Ho: model has no omitted variables	
F(3, 383) =	4.95
Prob > F =	0.0022

Tabell 8: RESET-test av hovedanalysen

7.1.4 Andregradsledd

Siden linearitetsforutsetningen ikke var oppfylt, har vi undersøkt om det finnes kurvelineære sammenhenger. Dette undersøkes ved å se på andregradsledd i analysen. En kurvelineær sammenheng vil si at sammenhengen mellom variablene kan vises som en kurve, og ikke en rett linje. Vi har ikke funnet noen kurvelineære sammenhenger i vår analyse.

7.1.5 Oppsummering av forutsetninger

Noen av forutsetningene for lineær regresjon er oppfylt, men vi ser av både linktesten og RESET-testen at forutsetningene om linearitet og spesifisering ikke er oppfylt. Dette betyr at modellen ikke er riktig spesifisert. Det vil si at det kan finnes andre variabler som er statistisk signifikante enn de vi har sett på i vår analyse eller at vi har inkludert irrelevante variabler. Det kan også være at linearitetsforutsetningen er brutt. Vi har prøvd å finne andre sammenhenger enn en lineær sammenheng, gjennom andregradsledd, men har ikke funnet noen. Det er vanskelig å si noe om sammenhengene, da vi kan mangle kontrollvariabler i vår modell.

7.2 Test av robusthet

Det er viktig at en modell er robust for å sikre at resultatene ikke påvirkes i stor grad av ekstreme observasjoner eller endringer i forutsetningene (Kenton, 2020). Vi har testet robustheten ved å gjennomføre hovedanalysen med en annen avhengig variabel, *Bevisst2*. I tillegg har vi kjørt ordinal logistisk regresjon på hvert av spørsmålene (A-E), som var grunnlag for både *Bevisst1* og *Bevisst2*. Hensikten er å se om resultatene fra disse testene trekker i samme retning som hovedanalysen. Resultatene er oppsummert i Tabell 9 på side 46. Vi har brukt robuste standardfeil i alle våre analyser. Robuste standardfeil vil øke standardavviket, og fører dermed til mindre risiko for feil fordi man får en mer nøyaktig p-verdi (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017).

7.2.1 Tilleggstest med en annen avhengig variabel

Vi prøvde flere ulike alternativer til avhengige variabler før hovedanalysen. Den beste av disse variablene var *Bevisst1*, mens *Bevisst2* også ga gode resultater. Vi har derfor brukt en lineær regresjon med *Bevisst2* som en tilleggstest for å kontrollere robustheten til resultatene. Både variabelen *Bevisst1* og *Bevisst2* er basert på de samme spørsmålene, men er konstruert på ulik måte. Det er derfor forventning om at analysene vil gi de samme resultatene. Resultatene fra tilleggstesten viser at konklusjonene er de samme, og resultatene trekker samme vei. Den lineære tilleggstesten med *Bevisst2* ligger som vedlegg G.

7.2.2 Tilleggstest med logistisk regresjon

Bevisst1 er som nevnt en sammensetning av fem forskjellige spørsmål, som vist i kapittel 5.6.1. Som en tilleggstest har vi derfor kjørt regresjoner på hvert enkelt av disse spørsmålene, for å se om konklusjonene blir de samme. Siden linearitetsforutsetningen er brutt ved lineær regresjon, har vi valgt å bruke logistisk regresjon som ikke forutsetter en lineær sammenheng. Variablene A - E er kategoriske, og ordinal logistisk regresjon er derfor et passende valg.

Vi ser av Tabell 9 at de fleste resultatene samsvarer med hovedanalysen. De fem logistiske regresjonene ligger som vedlegg H. Variablene *mann* og *big5* er ikke signifikant i noen av analysene. Videre ser vi at *diskusjon* og *kompetanse* er positive og statistisk signifikante i alle analysene. Resultatene anses som svært robuste siden alle analysene viser det samme. Variabelen *partner* er signifikant i både hovedanalysen og i fire av de fem tilleggstestene med logistisk regresjon. Siden de fire tilleggstestene i svært stor grad samsvarer med hovedanalysen med veldig lave p-verdier, kan vi anse resultatene til denne variabelen som robuste.

I hovedanalysen er mottatt krav svakt signifikant. Dette resultatet får vi også i regresjonen med spørsmål A som avhengig variabel. I de resterende logistiske regresjonene, B-E, er p-verdien derimot ikke signifikant. Resultatet på mottatt krav er ikke robust, siden tilleggstestene ikke gir samme resultat. Variabelen som varierer mest i disse regresjonene er *utdanning*. Denne er signifikant i hovedanalysen og regresjonen med C og E, mens den ikke er signifikant i A og B. I regresjonen med D er den svakt signifikant. Dette tyder på at dette resultatet ikke er særlig robust.

	Lineær regresjon				Ordinal logistisk regresjon									
	Bevisst1 (hovedanalyse)		Bevisst2		A		B		C		D		E	
	Koeff	P-verdi	Koeff	P-verdi	Koeff	P-verdi	Koeff	P-verdi	Koeff	P-verdi	Koeff	P-verdi	Koeff	P-verdi
Mann	0,05	Ikke signifikant	- 0,00	Ikke signifikant	0,40	Ikke signifikant	0,21	Ikke signifikant	- 0,07	Ikke signifikant	0,20	Ikke signifikant	-0,16	Ikke signifikant
Mottatt krav	0,09	Svakt signifikant	0,05	Svakt signifikant	0,30	Svakt signifikant	0,21	Ikke signifikant	0,08	Ikke signifikant	0,24	Ikke signifikant	0,15	Ikke signifikant
Diskusjon	0,39	Signifikant	0,28	Signifikant	0,81	Signifikant	0,72	Signifikant	0,63	Signifikant	0,70	Signifikant	0,87	Signifikant
Partner	0,36	Signifikant	0,24	Signifikant	0,99	Signifikant	1,08	Signifikant	1,01	Signifikant	0,30	Ikke signifikant	0,89	Signifikant
Kompetanse	0,22	Signifikant	0,12	Signifikant	0,43	Signifikant	0,28	Signifikant	0,38	Signifikant	0,42	Signifikant	0,31	Signifikant
Utdanning	- 0,29	Signifikant	- 0,15	Signifikant	- 0,29	Ikke signifikant	- 0,42	Ikke signifikant	- 0,60	Signifikant	- 0,57	Svakt signifikant	- 0,68	Signifikant
Big5	- 0,14	Ikke signifikant	- 0,10	Ikke signifikant	- 0,41	Ikke signifikant	- 0,34	Ikke signifikant	- 0,09	Ikke signifikant	0,01	Ikke signifikant	- 0,36	Ikke signifikant

Tabell 9: Oppsummering av tilleggstester

7.2.3 Tilleggstest med andre uavhengige variabler

Variabelen *kompetanse* er konstruert på grunnlag av variablene *mrr* og *statsautorisert*. En ytterligere tilleggstest er å kjøre hovedanalysen med disse variablene, istedenfor den konstruerte variabelen *kompetanse*. *Kompetanse* er statistisk signifikant i hovedanalysen. *MRR* er signifikant i den nye regresjonen, mens *statsautorisert* ikke er signifikant. Utenom dette er det ingen andre endringer, noe som tyder på at resultatene er robuste.

Alder, *oppdragsansvarlig* og *arbeidserfaring* ble fjernet på grunn av for høy korrelasjon med variabelen *partner*. Som ytterligere tilleggstester har vi byttet ut *partner* med disse variablene. Av disse analysene ser vi at resultatene på variablene *mann*, *diskusjon*, *kompetanse* og *utdanning* støtter resultatene fra hovedanalysen. *Mottatt krav* er ikke signifikant i noen av de tre tilleggstestene, i motsetning til svakt signifikant i hovedanalysen. Signifikansnivået til *Big5* varierer i disse tre tilleggstestene. De tidligere resultatene har vært ikke signifikante, mens disse testene viser både ikke signifikante, svakt signifikante og signifikante resultater. Tilleggstestene viser at variablene *alder* og *arbeidserfaring* hver for seg er signifikante, mens *oppdragsansvarlig* ikke er signifikant.

Tilleggstestene ligger som vedlegg I.

7.2.4 Interaksjonseffekter

Interaksjonseffekter er når en uavhengig variabel påvirker forholdet mellom en annen uavhengig variabel og den avhengige variabelen (Mehmetoglu & Jakobsen, 2017). Interaksjonsledd kan for eksempel brukes for å undersøke om effekten av utdanning på bevisstheten til revisors erstatningsansvar er ulik for menn og kvinner. Da ser man på en interaksjonseffekt mellom utdanning og kjønn på bevissthet.

Vi har sett på flere ulike mulige interaksjoner. I utgangspunktet ønsket vi å undersøke om det kunne være interaksjoner mellom alder og kjønn, siden teorien viser at eldre menn har høyere risiko for å bli drept i trafikken enn andre (Vegdirektoratet, 2011). Videre så vi også på andre interaksjoner som for eksempel utdanning og kjønn, diskusjon og mottatt krav, diskusjon og alder, og kjønn og partner. Vi har ikke funnet noen statistisk signifikante interaksjonseffekter.

7.2.5 Oppsummering av tilleggstester

Robusthetstestene viser at resultatene våre stort sett er robuste. Variabelen *mottatt krav* er ikke robust, da den går fra svakt signifikant i hovedanalysen til ikke-signifikant i flere av tilleggstestene. Kontrollvariabelen *utdanning* kan heller ikke anses som robust. Variabelen er signifikant i hovedanalysen, men signifikansen varierer i de ulike tilleggstestene og i flere av testene er den ikke signifikant. Dette betyr at vi ikke kan fastslå at det å ha mottatt krav og utdanning har en statistisk signifikant betydning for bevisstheten. Vi kan derfor ikke legge vekt på den negative effekten utdanning viser i analysen. Man kan anta at den positive effekten av kompetanse er mer riktig, da dette resultatet ser ut til å være mer robust.

Totalt sett støtter tilleggstestene opp under resultatene fra hovedanalysen og vi kan derfor anse de fleste av våre resultater som robuste.

8. Konklusjon

Formålet med denne oppgaven var å undersøke hvor bevisste revisorer er på erstatningsansvaret og hvilke faktorer som påvirker bevisstheten. Vi har sett på om det er noen grupper blant revisorer som er mer bevisste enn andre. For å undersøke dette temaet sendte vi ut en spørreundersøkelse, der vi fikk 395 respondenter. Revisor og revisjonsselskap har en egeninteresse av å redusere risikoen for å bli erstatningsansvarlig, noe som kan gjøres gjennom å være bevisst. Bevissthet er et vanskelig begrep å definere fordi det er iboende subjektivt, og dermed vanskelig å studere.

Spørreundersøkelsen viste at revisorer generelt er svært bevisste. Gjennom multippel lineær regresjon så vi på ulike faktorer. Forskning som omhandler forskjeller mellom kjønn er sprikende. Våre resultater viser ingen signifikant forskjell mellom menn og kvinner, og vi kan konkludere at kjønn ikke har en effekt på revisors bevissthet rundt erstatningsansvar. Basert på tilgjengelighetsteorien trodde vi at de som har mottatt krav om eller betalt erstatning skulle være mer bevisste enn andre. Dette støttes delvis av våre resultater, som viser en svak signifikant sammenheng, men dette er ikke et robust resultat. Den samme teorien var også grunnlaget for vår tredje hypotese, som omhandlet de som diskuterer erstatningsansvaret. Denne hypotesen støttes av våre resultater. De som diskuterer erstatningsansvar er statistisk mer bevisste enn de som ikke diskuterer det. Den fjerde hypotesen var at partnere er mer bevisste enn de med lavere stillingstitler. Dette bekreftes ved en signifikant positiv forskjell i analysen. Vår siste hypotese var basert på teorien om at økt erfaring og kunnskap gir økt bevissthet. Analysen viser at kompetanse har en positiv og signifikant effekt på revisors bevissthet rundt erstatningsansvar. I tillegg til hypotesene hadde vi to kontrollvariabler: utdanning og om man jobber i et av de fem store selskapene (Big5). Våre resultater viser at utdanning har en negativ påvirkning på bevisstheten til revisor. Tilleggstestene viser derimot at disse resultatene ikke er robuste og bør derfor ikke vektlegges. Big5 har ikke en signifikant påvirkning. En del av faktorene vi har sett på har en naturlig korrelasjon. Variablene som er signifikante bidrar hver enkelt til økt bevissthet, uavhengig av de andre variablene. Robusthetstestene støtter i all hovedsak opp under konklusjonene fra hovedanalysen.

Den generelle erstatningsretten gjelder alle, selv om revisorloven kun nevner oppdragsansvarlig revisor og revisjonsselskap. Det betyr at alle kan bli erstatningsansvarlige.

Resultatene fra spørreundersøkelsen viser at det er størst usikkerhet blant utvalget om revisormedarbeidere kan bli erstatningspliktige og at det er revisormedarbeidere som er mest usikre på erstatningsreglene generelt.

Det vil alltid være begrensninger og potensielle feilkilder ved studier som gjennomføres. Den største feilkilden i vår oppgave er overkonfidens. Respondentene i vår oppgave har i stor grad rangert seg selv som bevisste, men vi kan ikke med sikkerhet vite om revisorer faktisk har høy bevissthet eller om de er påvirket av den kognitive feilkilden overkonfidens. Videre har vi sett at noen av spørsmålene kunne vært formulert mer presist.

8.1 Forslag til videre forskning

Basert på vårt arbeid med denne masteroppgaven mener vi at det kan være interessant å gjennomføre en lignende undersøkelse på et senere tidspunkt eller med et større utvalg for å se om det er endringer i bevisstheten blant revisorer. Revisorloven ble endret rett før vi gjennomførte vår undersøkelse. Det kan tenkes at endringer i lov, endrede krav til utdanning eller lignende kan påvirke bevisstheten. Derfor kan det være aktuelt å gjennomføre undersøkelsen på nytt i forbindelse med eller i etterkant av slike endringer. Det kan også være interessant å gjennomføre en lignende undersøkelse med enda flere variabler, for å se om det er andre faktorer som kan påvirke bevisstheten. Dette kan være faktorer som påvirker både i positiv og negativ retning.

Videre kan det være spennende å kartlegge kunnskapen til revisorer på dette temaet. Basert på våre funn er det usikkerhet om hvem som kan bli erstatningsansvarlige og ikke. Videre forskning på dette kunne sett på om det er grupper som skiller seg ut, enten med god eller manglende kunnskap om temaet.

Litteraturliste

AksjeNorge (u.å.). *Aksjejentene*. AksjeNorge. Hentet fra:

<https://aksjenorge.no/aksjesparing/aksjejentene/>

Bell, E., Bryman, A. og Harley, B. (2019) *Business Research Methods*. United Kingdom: Oxford University Press.

Bjørnland, T. (2020, 18. mars). *Hypotesetesting*. Institutt for matematiske fag, NTNU.

Hentet fra: <https://wiki.math.ntnu.no/tma4245/tema/begreper/hypothesis>

Bolghaug, E. (2012, 25. januar). Lykkelige tar mindre risiko. *Forskning.no*. Hentet fra:

<https://forskning.no/norges-handelshoyskole-naeringsliv-partner/lykkelige-tar-mindre-risiko/728896>

Braut, G. S., Grønmo, S. og Tjernshaugen, A. (2021, 18. februar). *Bakenforliggende faktor*.

Store norske leksikon. Hentet fra: https://snl.no/bakenforliggende_faktor

Codex Advokat. (U.å.). Skadeserstatningsloven. Codex Advokat. Hentet 3.mars 2021 fra:

<https://codex.no/personskade/lover-begreper/skadeserstatningsloven>.

Cordt-Hansen, H., Siebke, H. A. & Knudsen, E. (2010). *Revisorloven med kommentarer* (4.utgave). Bergen: Fagbokforlaget.

Dillman, D. A., Smyth, J. D. og Christian, L. M. (2014) *Internet, phone, mail, and mixed-mode surveys: the tailored design method*. New Jersey: Wiley.

Finanstilsynet (u.å.). *Rapporter - Egendefinert rapport*. Finanstilsynet. Hentet 26. januar

2021 fra: <https://www.finanstilsynet.no/virksomhetsregisteret/rapporter/>

Fugleberg, O. A., Småstuen M. C., & Tufte, P. A. (2018). *Innføring i logistisk regresjon: med eksempler på analyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

F24 Nordics. (u.å.). *Risiko i CIM*. CIM, et F24-produkt. Hentet 15. april 2021 fra:

<https://cim-no.f24.com/cim/risiko/>

- Gisle, J. (2020, 3. januar). *Lemping*. Store norske leksikon. Hentet fra:
<https://snl.no/lemping>
- Granvang, T (2012). Revisoransvar. *Revisjon og Regnskap (Utgave 5)*. Hentet fra:
<https://www.revregn.no/i/2012/5/rr05-2012-1797>
- Hammervold, R. (2020). *Multivariate analyser med STATA - en kort innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hansen, M. K (2020, 5. mars). *Bevissthet*. Store norske leksikon. Hentet fra:
<https://snl.no/bevissthet>
- Hanstad, I. (2012, 8. mars). Få kvinner når toppen i revisorbransjen. *E24*. Hentet fra:
<https://e24.no/karriere-og-ledelse/i/LA3qo4/faa-kvinner-naar-toppen-i-revisorbransjen>
- Heldal, J. (2006). *Logistisk regresjon - kurskompendium i byråskolens kurs SM507/* [Statistisk sentralbyrå]. Hentet fra:
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/notat_200654/notat_200654.pdf
- IAASB. (2009) *ISA200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene*. Tilgjengelig fra: <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/isa-200-pr-02112020.pdf>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow* (1.utgave). New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kenton, W. (2020) *Robust*. Investopedia. Hentet 16. mars 2021 fra: <https://www.investopedia.com/terms/r/robust.asp>
- Kjelløkken, R., Granvang, T., Bruu, B., Ellefsen, A. & Nakstad, E. (2021). *Revisorloven og revisjonsforordningen: Kommentarutgave*. Bergen: Fagbokforlaget.
- KPMG. (2011) *Elevating Professional Judgment in Auditing and Accounting: The KPMG Professional Judgment Framework*. Hentet fra:

https://www.academia.edu/35020990/Elevating_Professional_Judgment_in_Auditing_and_Accounting_The_KPMG_Professional_Judgment_Framework

Kruger, J. & Dunning, D. (1999). *Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognising one's own incompetence lead to inflated self-assessments*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1121–1134. DOI: [10.1037/0022-3514.77.6.1121](https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1121).

LeaderSharp Group. (2019, 16. desember). *What is conscious leadership and why does it matter*. LeaderSharp Group Inc. Hentet 15. april 2021 fra: <https://www.leadersharp.com/publications/what-is-conscious-leadership-and-why-does-it-matter/>

Lødrup, P., Frøseth, A. M. og Gisle, J. (2020, 3.januar). *Erstatning*. Store norske leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/erstatning>

Mehmetoglu, M. og Jakobsen, T. G. (2017). *Applied Statistics using Stata: A Guide for the Social Sciences*. SAGE Publications Ltd.

Mooi, E., Sarstedt, M., Mooi-Reci, I. (2017) *Principal Component and Factor Analysis. Springer Texts in Business and Economics*. Singapore, Springer. Hentet fra: https://doi.org/10.1007/978-981-10-5218-7_8

Norges Statsautoriserte Revisorers Forening (NSRF). (1996). *Norsk domssamling om revisors erstatningsansvar*. Norges Statsautoriserte Revisorers Forening (NSRF), Advokatfirmaet Wiersholm, Mellbye & Bech ANS.

Odeen, R. K. og Rönnbäck, V. (2014) *Holdninger og risikoaksept blant norske frikjørere: Et deskriptivt tverrsnittstudium om norske frikjørere* [Bacheloroppgave, Høgskulen i Sogn og Fjordane] Hentet fra: https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmlui/bitstream/handle/11250/277053/Klokkestuen_Odeen_R%C3%B6nnb%C3%A4ck%202014.pdf?sequence=1

Prop. 37 LS (2019-2020). *Lov om revisjon og revisorer (revisorloven), lov om endringer i lov om Folketrygdfondet og samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning*

nr. 102/2018 om innlemmelse i EØS-avtalen av direktiv 2014/56/EU og forordning (EU) 537/2014. Finansdepartementet. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/da6b2bf9f1bc40d8a5cf20db562d8977/no/pdfs/prp201920200037000dddpdfs.pdf>

Rannekleiv, L. K. (2020). Revisors erstatningsansvar for vesentlige feil i årsregnskapet.

Revisjon og regnskap (Utgave 7). Hentet fra: <https://www.revregn.no/i/2020/7/m-1207>

Regjeringen. (2019, 13. desember). *Regjeringen legger fram forslag til ny revisorlov*.

Regjeringen. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-legger-frem-forslag-til-ny-revisorlov/id2682629/>

Regjeringen. (2020, 4. januar). *Revisors erstatningsansvar og sikkerhetsstillelse*.

Regjeringen. Hentet fra:

<https://revisorforeningen.no/fag/ny-revisorlovgivning/nyheter-ny-revisorlov/revisors-erstatningsansvar-og-sikkerhetsstillelse/>

Revisjon og regnskap. (2020). *Ambisiøse mål for kvinneandel hos de største*. Revisjon og regnskap. Utgave 2. Hentet fra:

<https://www.revregn.no/i/2020/2/rr0220-a-400>

Revisorforeningen. (2020, 4. januar). *Revisors oppgaver og ansvar*. Revisorforeningen.

Hentet fra:

<https://revisorforeningen.no/fag/ny-revisorlovgivning/nyheter-ny-revisorlov/revisors-oppgaver-og-ansvar/>

Revisorforeningen. (2021, 4. januar). *Ny revisorlov - oversikt over de viktigste endringene*.

Revisorforeningen. Hentet fra:

<https://revisorforeningen.no/fag/nyheter/ny-revisorlov---oversikt-over-de-viktigste-endringene/>

Revisorforeningen (u.å). *Om revisjon - Finn en revisor*. Revisorforeningen. Hentet 26. januar

2021 fra: <https://revisorforeningen.no/om-revisjon/finn-en-revisor1/>

https://fagarkivet.oslomet.no/bitstream/handle/20.500.12199/5950/file48351_arbeidsnotat08-2000web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

UCLA (2021). *Regression with stata chapter 2 - regression diagnostics*. UCLA Institute for Digital Research & Education Statistical Consulting. Hentet 17.mars 2021 fra:

<https://stats.idre.ucla.edu/stata/webbooks/reg/chapter2/stata-webbooksregressionwith-statachapter-2-regression-diagnostics/>

Vegdirektoratet (2011). *Høyrisikogrupper i vegtrafikken* (Samlerapport, nr.15). Hentet fra:

https://www.vegvesen.no/Fag/Publikasjoner/Publikasjoner/VD+rapport/_attachment/212467?_ts=12f53de6ee8

Vedlegg

Vedlegg A: Spørreundersøkelsen

Personopplysninger

Vil du delta i et forskningsprosjekt om revisors bevissthet rundt eget erstatningsansvar?

Om undersøkelsen

Dette er en undersøkelse hvor formålet er å finne ut mer om revisors bevissthet rundt eget erstatningsansvar.

Undersøkelsen gjennomføres i forbindelse med en masteroppgave i regnskap og revisjon ved NHH. Norges Handelshøyskole er ansvarlig for prosjektet. Målgruppen for undersøkelsen er personer som jobber innenfor revisjon. Det vil ikke behandles personidentifiserende opplysninger i undersøkelsen. Undersøkelsen er anonym.

Undersøkelsen er estimert til å ta 3-4 minutter. Det er frivillig å delta.

Personopplysninger

På oppdrag fra Norges Handelshøyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert behandlingen av personopplysninger og funnet det i samsvar med regelverket. Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med: - NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Hvis du har spørsmål til studien, ta kontakt med veileder for oppgaven Professor Kjell Henry Knivsflå på Kjell.Knivsfla@nhh.no.

Med vennlig hilsen
Ingvild Lund Fløtre, student

Sissel Mofoss, student
Kjell Henry Knivsflå, veileder

Trykk neste/pil for å komme videre i undersøkelsen.

Block 4

Jobber du innen revisjon?

Ja

Nei

Block 5

Du er dessverre ikke i målgruppen for denne undersøkelsen. Trykk neste for å avslutte.

Spørsmål om deg og din karrierer

Hvilket kjønn er du?

Mann

Kvinne

Hvor gammel er du?

Skriv et tall

De 5 store revisjonsselskapene er EY, PwC, Deloitte, KPMG, og BDO. Jobber du for en av disse?

Ja

Nei

Hvilket nivå jobber du på?

Partner

Manager

Revisormedarbeider

Annet - skriv stillingstittel under

Er du eller har du vært oppdragsansvarlig revisor?

Ja

Nei

Vet ikke

Hvor mange år med arbeidserfaring innen revisjon har du?

Hvis du har jobbet mindre enn et helt år, skriv 0

Hva er din høyeste grad av fullført utdanning?

Master eller høyere (siviløkonom, HRS, MRR, etc.)

Bachelor (3 års utdanning)

Videregående skole (ingen høyere utdanning)

Annen - utdyp gjerne under

Har du fullført Master i regnskap og revisjon (MRR) eller Høyere revisorstudium (HRS)?

Ja

Nei

Er du statsautorisert revisor?

Ja

Nei

Spørsmål om erstatningsansvar 1/2

Revisorloven og revisjonsstandarder definerer når man kan bli erstatningspliktig.

Hvor bevisst er du på at du/selskapet kan bli erstatningspliktig?

Ikke bevisst Lite bevisst Hverken eller Ganske bevisst Veldig bevisst

Når du reviderer, hvor bevisst er du over at handlingene dine kan medføre et erstatningsansvar?

Ikke bevisst Lite bevisst Hverken eller Ganske bevisst Veldig bevisst

I hvor stor grad er du enig i utsagnene under?

	Uenig	Litt uenig	Hverken eller	Litt enig	Enig
Jeg er klar over når jeg kan bli erstatningspliktig	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er klar over når selskapet kan bli erstatningspliktig	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg tror mine kollegaer er bevisst på eget erstatningsansvar	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg tror oppdragsansvarlig revisor er bevisst på erstatningsansvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Erstatningsansvar er et tema som blir diskutert i selskapet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er godt kjent med regelverket rundt erstatningsansvar	☐	☐	☐	☐	☐

Spørsmål om erstatningsansvar 2/2

Har din arbeidsgiver ansvarsforsikring som dekker erstatningsansvar knyttet til revisjonsoppdrag?

Ja

Nei

Vet ikke

Anser du arbeidsgivers ansvarsforsikring som god?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Har du eller selskapet ditt mottatt krav om eller måtte betale erstatning?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Hvem kan bli erstatningsansvarlig?

	Ja	Nei	Vet ikke
Revisormedarbeider	☐	☐	☐
Partner	☐	☐	☐
Oppdragsansvarlig revisor	☐	☐	☐
Revisjonsselskapet	☐	☐	☐

Har du noen kommentarer eller innspill til undersøkelsen?

Vennligst ikke oppgi noen personidentifiserende opplysninger.

Vedlegg B: KMO-indeks for *Bevisst1*

```
. factortest A B C D E
```

```
Determinant of the correlation matrix  
Det = 0.055
```

```
Bartlett test of sphericity
```

```
Chi-square = 1134.665  
Degrees of freedom = 10  
p-value = 0.000  
H0: variables are not intercorrelated
```

```
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy  
KMO = 0.799
```

Vedlegg C: Cronbach's alpha for *Bevisst1*

Cronbach's alpha tester reliabilitet, altså om resultatene vi får er pålitelige. Vi ønsker en Cronbach's alpha på over 0,7 før vi konstruerer en ny variabel (Tjønndal, 2018).

```
. alpha A B C D E
```

```
Test scale = mean(unstandardized items)
```

```
Average interitem covariance: .4855921  
Number of items in the scale: 5  
Scale reliability coefficient: 0.8761
```


Vedlegg E: Tilleggstest med *nivå* istedenfor *partner*

Linear regression

Bevisst1	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.048	.093	0.52	.605	-.134	.23	
mottatt_krav	.08	.047	1.72	.087	-.012	.172	*
diskusjon	.384	.044	8.78	0	.298	.47	***
niva	.238	.067	3.54	0	.106	.37	***
kompetanse	.169	.06	2.84	.005	.052	.286	***
utdanning	-.262	.103	-2.54	.012	-.464	-.059	**
big5	-.155	.094	-1.64	.102	-.34	.031	
Constant	-1.36	.338	-4.02	0	-2.024	-.696	***
Mean dependent var		0.000	SD dependent var		1.000		
R-squared		0.507	Number of obs		395		
F-test		38.364	Prob > F		0.000		
Akaike crit. (AIC)		856.883	Bayesian crit. (BIC)		888.714		

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Vedlegg F: Multikollinearitet

Variable	VIF	1/VIF
partner	2.23	0.447567
big5	2.05	0.488441
kompetanse	1.87	0.535815
utdanning	1.60	0.624043
mottatt_krav	1.32	0.758339
diskusjon	1.32	0.759725
mann	1.19	0.842627
Mean VIF	1.65	

Vedlegg G: Lineær regresjon med *Bevisst2*

Linear regression

Bevisst2	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	-.001	.067	-0.02	.985	-.133	.13	
mottatt_krav	.054	.031	1.72	.085	-.008	.115	*
diskusjon	.284	.029	9.97	0	.228	.34	***
partner	.244	.074	3.31	.001	.099	.389	***
kompetanse	.129	.037	3.45	.001	.056	.203	***
utdanning	-.15	.07	-2.13	.034	-.289	-.012	**
big5	-.1	.067	-1.49	.137	-.232	.032	
Constant	3.389	.225	15.05	0	2.946	3.831	***
Mean dependent var		4.223	SD dependent var			0.697	
R-squared		0.496	Number of obs			395	
F-test		41.455	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		579.779	Bayesian crit. (BIC)			611.610	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Vedlegg H: Ordinal logistisk regresjon med A-E

Ordered logistic regression

A	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.398	.258	1.54	.123	-.107	.903	
mottatt_krav	.301	.175	1.72	.086	-.042	.645	*
diskusjon	.819	.123	6.64	0	.578	1.061	***
partner	.993	.354	2.81	.005	.3	1.686	***
kompetanse	.435	.144	3.02	.003	.153	.717	***
utdanning	-.291	.312	-0.93	.35	-.902	.319	
big5	-.409	.352	-1.16	.245	-1.099	.28	
cut1	-4.093	1.335	.b	.b	-6.71	-1.476	
cut2	-1.387	.985	.b	.b	-3.318	.545	
cut3	-.199	.977	.b	.b	-2.114	1.717	
cut4	3.468	1.018	.b	.b	1.473	5.463	
Mean dependent var		4.390	SD dependent var			0.727	
Pseudo r-squared		0.238	Number of obs			395	
Chi-square		122.532	Prob > chi2			0.000	
Akaike crit. (AIC)		603.643	Bayesian crit. (BIC)			647.411	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Ordered logistic regression

B	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.212	.236	0.90	.367	-.249	.674	
mottatt_krav	.211	.155	1.36	.174	-.093	.515	
diskusjon	.723	.112	6.43	0	.502	.943	***
partner	1.08	.312	3.46	.001	.469	1.691	***
kompetanse	.278	.135	2.06	.04	.013	.542	**
utdanning	-.419	.291	-1.44	.15	-.991	.152	
big5	-.335	.305	-1.10	.272	-.934	.263	
cut1	-4.618	1.314	.b	.b	-7.193	-2.043	
cut2	-1.108	.943	.b	.b	-2.957	.741	
cut3	-.033	.927	.b	.b	-1.85	1.784	
cut4	3.098	.946	.b	.b	1.245	4.952	
Mean dependent var		4.203	SD dependent var			0.840	
Pseudo r-squared		0.186	Number of obs			395	
Chi-square		127.612	Prob > chi2			0.000	
Akaike crit. (AIC)		729.682	Bayesian crit. (BIC)			773.450	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Ordered logistic regression

C	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	-.073	.248	-0.29	.769	-.559	.413	
mottatt_krav	.079	.148	0.54	.591	-.21	.369	
diskusjon	.625	.106	5.89	.0	.417	.833	***
partner	1.014	.299	3.39	.001	.428	1.599	***
kompetanse	.375	.129	2.91	.004	.122	.628	***
utdanning	-.604	.289	-2.09	.036	-1.17	-.039	**
big5	-.093	.269	-0.35	.729	-.621	.434	
cut1	-2.895	.939	.b	.b	-4.736	-1.055	
cut2	-1.462	.905	.b	.b	-3.235	.311	
cut3	-.897	.895	.b	.b	-2.651	.857	
cut4	1.425	.897	.b	.b	-.333	3.184	
Mean dependent var		4.210	SD dependent var			1.042	
Pseudo r-squared		0.153	Number of obs			395	
Chi-square		122.543	Prob > chi2			0.000	
Akaike crit. (AIC)		798.026	Bayesian crit. (BIC)			841.794	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Ordered logistic regression

D	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.203	.246	0.82	.41	-.28	.686	
mottatt_krav	.238	.145	1.63	.102	-.047	.522	
diskusjon	.701	.113	6.22	.0	.48	.921	***
partner	.296	.315	0.94	.347	-.321	.914	
kompetanse	.425	.137	3.10	.002	.156	.693	***
utdanning	-.566	.301	-1.88	.06	-1.156	.023	*
big5	.014	.287	0.05	.96	-.548	.576	
cut1	-3.906	1.081	.b	.b	-6.025	-1.788	
cut2	-1.788	.979	.b	.b	-3.706	.13	
cut3	-.913	.961	.b	.b	-2.797	.971	
cut4	1.686	.956	.b	.b	-.188	3.56	
Mean dependent var		4.347	SD dependent var			0.836	
Pseudo r-squared		0.133	Number of obs			395	
Chi-square		88.495	Prob > chi2			0.000	
Akaike crit. (AIC)		737.137	Bayesian crit. (BIC)			780.904	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Ordered logistic regression

E	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	-.161	.244	-0.66	.511	-.64	.319	
mottatt_krav	.149	.148	1.01	.312	-.14	.439	
diskusjon	.872	.128	6.79	0	.62	1.123	***
partner	.893	.282	3.16	.002	.34	1.446	***
kompetanse	.309	.133	2.32	.02	.048	.569	**
utdanning	-.682	.299	-2.28	.022	-1.268	-.096	**
big5	-.364	.283	-1.29	.199	-.919	.191	
cut1	-2.797	.944	.b	.b	-4.646	-.947	
cut2	-.898	.919	.b	.b	-2.7	.904	
cut3	.691	.923	.b	.b	-1.118	2.5	
cut4	2.749	.943	.b	.b	.902	4.597	
Mean dependent var		3.957	SD dependent var			1.062	
Pseudo r-squared		0.176	Number of obs			395	
Chi-square		129.641	Prob > chi2			0.000	
Akaike crit. (AIC)		895.103	Bayesian crit. (BIC)			938.871	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Vedlegg I: Tilleggstester med andre uavhengige variabler

Linear regression

Bevisst1	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.046	.094	0.49	.626	-.138	.23	
mottatt_krav	.085	.047	1.81	.071	-.007	.177	*
diskusjon	.392	.044	8.92	0	.306	.478	***
partner	.377	.11	3.43	.001	.161	.594	***
mrr	.398	.147	2.71	.007	.109	.687	***
statsautorisert	.186	.12	1.55	.121	-.049	.421	
utdanning	-.38	.147	-2.59	.01	-.669	-.092	***
big5	-.145	.1	-1.45	.149	-.342	.052	
Constant	-1.125	.39	-2.89	.004	-1.891	-.359	***
Mean dependent var		0.000	SD dependent var			1.000	
R-squared		0.505	Number of obs			395	
F-test		34.859	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		859.843	Bayesian crit. (BIC)			895.652	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Linear regression

Bevisst1	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.093	.089	1.05	.293	-.081	.268	
mottatt_krav	.067	.048	1.41	.16	-.027	.161	
diskusjon	.393	.043	9.08	0	.308	.478	***
alder	.012	.004	3.19	.002	.005	.019	***
kompetanse	.216	.054	4.00	0	.11	.322	***
utdanning	-.246	.107	-2.30	.022	-.457	-.035	**
big5	-.141	.1	-1.41	.159	-.337	.055	
Constant	-1.464	.37	-3.96	0	-2.191	-.737	***
Mean dependent var		0.000	SD dependent var			1.000	
R-squared		0.502	Number of obs			395	
F-test		35.711	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		860.892	Bayesian crit. (BIC)			892.723	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Linear regression

Bevisst1	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.103	.089	1.16	.248	-.072	.279	
mottatt_krav	.07	.048	1.46	.144	-.024	.165	
diskusjon	.398	.044	9.14	0	.313	.484	***
arbeidserfaring	.01	.004	2.63	.009	.002	.017	***
kompetanse	.221	.055	4.05	0	.114	.329	***
utdanning	-.264	.107	-2.46	.014	-.475	-.053	**
big5	-.179	.101	-1.77	.077	-.378	.019	*
Constant	-1.067	.341	-3.13	.002	-1.737	-.397	***
Mean dependent var		0.000	SD dependent var			1.000	
R-squared		0.498	Number of obs			395	
F-test		35.544	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		864.086	Bayesian crit. (BIC)			895.917	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Linear regression

Bevisst1	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
mann	.096	.098	0.98	.328	-.097	.289	
mottatt_krav	.078	.048	1.63	.103	-.016	.172	
diskusjon	.402	.047	8.63	0	.311	.494	***
oppdragsansvarlig	.19	.137	1.39	.166	-.079	.459	
kompetanse	.24	.06	4.03	0	.123	.357	***
utdanning	-.283	.106	-2.67	.008	-.491	-.074	***
big5	-.219	.103	-2.13	.034	-.422	-.016	**
Constant	-.956	.34	-2.82	.005	-1.623	-.288	***
Mean dependent var		0.000	SD dependent var			1.000	
R-squared		0.494	Number of obs			395	
F-test		38.250	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		867.149	Bayesian crit. (BIC)			898.980	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$